

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL
NSV Liidu ajaloo kateeder

T Ö Ö L I S S P O R D I L I I K U M I N E
K O D A N L I K U S E E S T I S 1917 - 1940 ✓

Diplomitöö

V i l l i E h a t a m m ✓

Ajaloo-keeleteaduskonna ajaloo
osakonna mittestatsionaarne
üliõpilane

Juhendaja:
dotsent K. Siilivask

*NSV liidu ajal. nat.
nu. nr. 18021*

Tallinn 1964

S I S S E J U H A T U S

Eesti proletariaat on võitluses töörahva võimu eest läbi käinud kangelasliku tee, mis algas käesoleva sajandi algul, kui revolutsioonilise liikumise etteotsa astus uut tüüpi partei - bolševike partei. Kogu oma olemasolu ajal on bolševike partei teinud tööd kogu töötava rahva klassiteadvuse tõstmiseks, tööliste organiseerimiseks oma poliitilisesse, majanduslikesse, kultuurialastesse ja teistesse organisatsioonidesse.

Töölisspordiliikumine Eestis oligi revolutsioonilise ja demokraatliku massiliikumise üheks haruks, kuhu koondusid kehtiva ebaõiglase ühiskonnakorraga rahulolematud noored. Sageli olid töölisspordiorganisatsioonid sügavale pöranda alla surutud Eestimaa Kommunistliku Partei üheks kindlimateks tugipunktideks legaalses töös töötava rahva hulkade ja eelkõige töölisnoorte hulgas.

Töölisspordiliikumine tekkis juba sajandi algul esimeste töölisspordlaste gruppide tekkimisega. Tsaaririigi isevalitsuse kukutamine 1917.a. veebruaris

andis töölisklassile võimaluse organiseerida laiemalt oma proletaarseid organisatsioone. See oli ka proletaarsete noorsoo-organisatsioonide tekkimise ajajärguks, millised oma algpäevade väikesearvulistest gruppidest on kasvanud tänapäeva võimsaks sa-
jatuhandeliseks eesrindlike nõukogude noorte organi-
satsiooniks - Eestimaa Leninlikuks Kommunistlikuks
Noorsooühinguks.

Eriti noored on alati olnud huvitatud sellest, et kasvada tugevateks, terveteks, olla füüsiliselt karastunud. Nii hakatigi kommunistide ja kommunistlike noorte suunamisel looma proletaarse noorsoo spordiorganisatsioone. Spordiorganisatsioonide kaas-
abil avanesid ka laialdasemad võimalused teha revolutsioonilist tööd.

Proletaarne noorsooliikumine panigi aluse eesti töölisspordiorganisatsioonidele kui noorte kehalise kasvatamise ja revolutsioonilisele võitlusele ohutamise ühele olulisele vahendile. Nende organisatsioonide tekkimine ja tegevus on kõige tihedamas seoses kogu revolutsioonilise liikumisega. Kommunistlik partei jälgis terava tähelepanuga töölisnoorte meeleolusid ning suunas nii otseselt kui ka kommunistliku suunaga noorsoo-organisatsioonide kaudu nende tegevust.

Alljärgnev uurimus käsitlebki Eesti töölisspordiorganisatsioonide tekkimist ja arengut 1917.

aastast kuni 1940. aastani, mil nõukogude korra kehtestamisega kodanluse reaktsioonilised organisatsioonid, sealhulgas ka spordiorganisatsioonid, likvideeriti. Kogu progressiivne sportlasperre aga ühines ühtsesse nõukoguliku kehakultuuriliikumisse.

Eesti töölisspordiliikumist võib oma iseloomult lugeda kahte suurde perioodi. Esiteks - revolutsiooniliste töölisspordiorganisatsioonide tegevus kuni 1924. aastani. Nende hulgas omavad eriti silmapaistvat kohta töölisspordiseltsid "Herkules" ja "Spartakus" ning teine periood - töölisspordiorganisatsioonide tegevus alates 1926. aastast. Seoses kapitalismi suhtelise stabiliseerumisega ei olnud nüüd ka enam võimalusi endiseks otseseks revolutsiooniliseks tööks. Ka haaras reformistlik Eesti Sotsialistlik Töölispartei Eesti Töölisspordi Liidu juhtpositsioonid hiljem oma kätte. Vaatamata sellele olid töölisspordiseltsid revolutsiooniliselt meelestatud tööliste ja eriti töölisnoorte koondumiskohtadeks. Just nende organisatsioonide liikmetest said paljud 1940. a. juunipäevadel ja pärast seda aktiivseteks nõukogude korra ülesehitajateks.

aj
1925

Käesoleva töö koostamisel on kasutatud mitmeid tolleaegsetes ajalehtedes ilmunud materjale, Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Riikliku Keskarhiivi (ORRKA) fonde, samuti ka

EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi Parteiarhiivi (EKPA) fonde ja käsikirjaliste mälestuste kogu. Paljus on abistanud käesoleva töö koostamisel ka ilmunud revolutsiooniveteranide mälestuste kogumikud ning seltsimeeste O.Kuuli, A.Lebbini, A.Liebmani ja A.Sunila ilmunud uurimused eesti proletariaadi revolutsioonilisest võitlusest. Samuti on osutanud oma abi mälestuste näol F.Kaur, A.Löhmus, E.Millert ja K.Vitsut.

I P E A T Ü K K

Esimesed revolutsioonilised töölisspor-
diühingud ja nende tegevus.

X Eesti töölisspordiliikumine võttis ilmet juba enne 1917.a. Veebruarirevolutsiooni, mil tööliskarskusseltsi "Valvaja" ümber koondus laialdaselt Tallinna töölisnoori, keda huvitas pommitöstmine, maadlus ja püramiidide tegemine. Muidugi mõista ei meeldinud see kodanlusele, kes noorsoo revolutsioonilise liikumise summutamiseks püüdis ka kogu töölisliikumist oma mõjusfääri haarata. See oli ka üheks põhjuseks, miks hakati moodustama mitmesuguseid spordikoondisi ja -seltsi ning pilluti igal võimalikul juhul tööliste omaalgatuslikule kehakultuuri harrastamisele kõikaid kodaratesse.

^ Peale Veebruarirevolutsiooni avanesid laialdasemad võimalused mitmesuguste organisatsioonide loomiseks. Nii oligi esimeseks töölisspordiorganisatsiooniks, milline tekkis vastukaaluks kodanlikele seltsidele, Tallinnas 14. (27) mail 1917.a. moodustatud spordiselts "Jöud". Selle, tolleaegse nimetusega jõustikuseltsi asukohaks oli Tallinna Tööliste Maja (Suur-Karja 18).

Sel päeval toimus seltsi asutamiskoosolek. Initsiaatoriteks olid Tallinna bolševikud, kes omasid sel koosolekul täieliku enamuse. Bolševike partei liikme I. Ikmeldi ettepanekul otsustati tunnistada jõustikuselts "Jõud" sotsiaaldemokraatlikuks ning teatati, et selts avaldab oma kuulutused ainult Eesti bolševike häälekandjas "Kiir". Valiti ka seltsi juhatus, kuhu kuulusid peamiselt bolševikud ja nende poolehoidjad eesotsas Jaan Ikmeldiga.

Karskusseltsi "Valvaja" spordiosakonna võimlejad "Valvaja" aias 1913.a.

Samal koosolekul otsustati ka, et loodud spordiseltsi embleem on punase põhjaga ning sel on kujutatud tõusev päike ja sähvatav välg.

Töölisklassi hulgas leidmis ühingu loomine ela-

vat vastukaja ja juba esimese kuuga koondus seltsi ümber 350 spordihuvilist. Tarvitseb vaid märkida, et sellist liikmeskonda ei suutnud paljud kodanlikud ühingud ja klubid haarata kogu oma pikaajalise eksisteerimise jooksul.

Mõni päev hiljem 19.mail (1.juunil) 1917.a. loodi Tallinnas veel Sotsiaaldemokraatlik Noorte Klubi, mis hiljem tegevuse laienedes nimetati ümber Tallinna Sotsiaaldemokraatlikuks Noorte Ühenduseks.¹⁾ Selle ühingu loomise idee algatajaks olid Dvigateli tehase noored, kus töötasid hilisemad ühingu aktivistid A.Hendrikson, V.Juhkum ja A.Kress.²⁾

Nii Tallinna Sotsiaaldemokraatliku Noorte Ühenduse kui ka teiste töölistühingute juures, mis tekkisid ka mujal - Tartus, Haapsalus, Narvas, Kundas ja Aseris, loodi spordigruppe ja spordiringe.³⁾

Tallinna ühingus oli mitmel korral arutusel tervete ja karskete eluviiside küsimus. Näiteks ühel koosolekul pandi boikoti alla tants ja kino. Asi seisis selles, et hulgalistel tantsupidudel kasvatati kraadelikku vaimu ja nende sotsiaalne sisu seisnes töölisnoorsoo eemaldamises klassivõitluse probleemidest. Samasuguseid ülesandeid täitis ka tolelaegne kino, kus repertuaari moodustasid peamiselt ameerika kriminaalfilmid.⁴⁾

1) Arnold Juhkumi mälestused, "Karastumine", lk. 41

2) EKP Ajaloo Instituut, käsikirjafondi mälestusõhtu protokoll 18.aprillist 1950.a.

3) Hendrik Alliku mälestused, "Karastumine", lk. 65

4) Sealsamas, lk.58

Üldse oldi selle aja proletaarsetes noorsoo-organisatsioonides tantsu ja eriti simmanite kui tühise ajaviite vastu. Tolleaegsetes tingimustes olid sellised otsused täiesti põhjendatud ning arusaadavad ja ühingu liikmed, kes niisuguseid otsuseid vastu võtsid, täitsid neid vastuvaidlemata.

Ka Tartus 1917.a. novembris loodud Sotsiaaldemokraatliku Noorsoo Ühisuse juures, töötas kõrvuti teiste ringidega spordiring. Oma treeningtundide läbiviimiseks kasutati öhtuti Tartu Kommertsikooli vaba võimlemissaali, samuti tehti algust ka töölissportlastele oma liuväljaku rajamisega.

Töölisnoorsoo organisatsioonid kasvasid jõudsalt. 1918.a. veebruaris kuulus neisse juba üle 2000 töölisnoore.¹⁾ Kahjuks ei saanud aga nimetatud organisatsioonid ja nende spordiosakonnad ja -ringid tegutseda kaua. Selle katkestas saksa okupatsioon 1918.aasta veebruaris.

Kõigis proletaarsetes noorsoo- ja spordiorganisatsioonides nii 1917.a. kui ka kahekümnendate aastate algul ilmnis teravalt väljendatud revolutsiooniline meeleolu. Spordiliikumine oli üks osa üldisest töölisliikumisest. Seejuures paistis silma tugev rekordspordivaenulik joon. Esines tendentsi, kus sportlikku tegevust püüti üksnes poliitilisele

1) Hendrik Alliku mälestused, "Karastumine", lk.66

ja revolutsioonilisele tegevusele allutada. Andes spordiliikumisele poliitilise võitluse seisukohast kõrge hinnangu, märkis ajakiri "Noor Tööline": "Tööliikumine peab spordiliikumise ära kasutama. Spordiliikumisel on poliitiline tähtsus... Juba üksnes asjaolu, et spordiorganisatsiooni raamides sünnib poliitiline tegevus, peaks töölistele ja eriti noortöölistele mõjuvaks põhjuseks olema, et oma tähelepanu sellele liikumisele pühendada. Meie peame neis spordiosakondades töötama, väljajamises tööliklassi võitluse seisukohalt, nagu seda teeb kodanlus"¹⁾ Kuid samas märgiti ka, ilmselt alahinnates spordi mõju noorsoo kohalisele arengule, et "... tööliste spordiliikumise tähtsus ei seisa selles, et omale härjakaela või tugevat sääreluud kasvatada".²⁾ See seisukoht mõningal määral pidurdas nende noorte osavõttu tööliisspordiühingute tööst, kes olid tõsiselt huvitatud oma spõetlike saavutuste tõstmisest.

Kodanliku diktatuuri kehtestamisega Eestis oli Kommunistlik Partei sunnitud minema sügavale pöranda alla. Kommunistlikku kasvatustööd töötavate hulkade seas pole aga võimalik teha üksnes pöranda all. Ainult süstemaatilise illegaalse ja legaalse töö oskusliku ühendamisega võib saavutada edu revolutsioonilises võitluses.

1) "Noor Tööline" nr. 7/8 1922.a. lk. 187

2) Sealsamas.

1919.a. esimesel poolel esines osa kommunistide hulgas ebaõigeid arusaamisi legaalsest tööst. Valge terrori tugevhemise ajal 1919.a. algul astusid M.Liikemets, J.Rästas jt. välja partei liikmete osavõtu vastu tööst ametiühingutes ja mõnedes teistes legaalses töölisorganisatsioonides. Andes järele ülalmainitud meeleoludele otsustas Eesti Keskkomitee mitte töötada ametiühingutes, võtta suund nende likvideerimisele.¹⁾ Niisuguse otsuse vastuvõtmisega loobus partei tegelikult nii tööliste majandusliku kui ka poliitilise võitluse juhtimisest.

Viktor Kingissepp nõudis juhtivate parteiorganite ebaõigete otsuste revideerimist. 1919.a. suvel muutiski ~~EKE~~ Keskkomitee "pahempoolsete" mõjul ametiühingute kohta vastuvõetud otsuse.²⁾

X Eestimaa parteiorganisatsioon asus uuesti tugevdama sidemeid legaalsete töölisorganisatsioonidega. Nüüd kerkis uuesti päevakorda ka massiorganisatsiooni loomine, mis tegeleks proletaarse noorsoo, sealhulgas ka nende noorte sporditegevuse organiseerimisega. Grupp aktiivseid noori (H.Allik, Alide Anton, S.Andrejev, V.Klementi, J.Reesen, A.Sommerling, V.Tuberik, A.Vaarmann jt.) hakkasid niisuguse organisatsiooni loomist ettevalmistama. 27.oktoobril 1920. a. esitasid A.Sommerling, V.Tuberik jt. Tallinna-Haapsalu Rahukogule Üle-Eestimaalise Noorproletaar-

1) A.Liebmann, Eestimaa Kommunistliku Partei loomise ajaloost, lk. 70

2) EKPA, fond 23, nim.1, s.ü. 7, l.13

laste ühingu registreerimiseks. "Üle-eestimaaline Noorproletaarlaste Ühing", öeldi põhikirja 2. paragrahvis, "peab oma eesmärgiks ühendada kõiki noor-

Narva Kreenholmi töölissportlasi.

*ae, atmit
mks mees*

proletaarlaste võitluseks nende majanduslike huvide parandamiseks, kultuuriliste teadmiste tõstmiseks, spordi ja karskuse edendamiseks, klassiteadvuse selgitamiseks ja sotsiaalsete põhimõtete teostamiseks!"¹⁾

5. detsembril 1920.a. toimus Tallinnas noorproletaarlasteühingu asutamise peakoosolek, millest võttis osa üle 200 noore. Peakoosolekul valiti ühingu juhatuseks, kuhu kuulusid A.Sommerling (esimees), H.Allik, P.Lempo, R.Mirring, A.Nilsen, Erna Saarens ja V.Tubirik.

1) EKPA, fond 4816, nim.1, s.ü. 1, l.2

Peagi moodustati ühingu juurde mitmesuguseid ringe, nende hulgas tegutses aktiivselt ka spordiringe.¹⁾ Spordiring oli üheks neist tegureist, mis etendasid olulist osa noorte kaasatömbamisel ühingusse. Otsivad ju noored alati mitmesugust tegevust, vastavalt oma huvidele. Tihtipeale pole aga huvid veel kujunenud ja paljude inimeste edaspidine tegevus oleneb sellest, millisesse ümbruskonda ta nooruspäevil sattub. Nii tuli ka Noorproletaarlaste Ühingu spordiringi paljugi noori, kel ei olnud veel välja kujunenud mingeid poliitilisi töekspidamisi, vaid soovisid ainult proovida oma võimeid pomme töstmisel "Valvaja" jalutusruumis, mis oli sel ajal Tallinna töölissportlaste ainukeseks harjutuskohaks. Sattudes selles tegevuses kokku kommunistlikult meelestatud noortega, kuulsid nad mõtteavaldusi, mis viisid neid kitsalt lemmikharrastuselt kaugemale ja panid ajud liikuma ühiskondlike probleemide lahtimõtestamise kallal. See pidi aga vähegi arusaajaid viima tunnetamisele, et ainuõige tee on see, mida näitab kommunistlik partei, sest pärinesid nad ju töölisklassi hulgast ja enamikus töötasid ka ise palgatöölisena.

Kuid töölissportlased mitte ainult ei töstnud pomme "Valvaja" ruumides, vaid, nagu sportlased

1) EKPA, fond 4816, nim.1, s.ü.1, l.19

ikka, tahtsid esineda ka avalikel võistlustel ja demonstratsioonidel. Seda loomulikult oma ühingu embleemi - punase lipu all. See oli aga kodanlike võimude silmis juba kuritegu maksva korra vastu ja tõi endaga kaasa paratamatult kokkupörkeid võimuesindajatega.

Elu praktika koos kommunistliku selgitustööga viis revolutsioonilisele teele enamiku ka neist noortest, kes ühingu ringidesse tulles ei omanud väljakujunenud maailmavaadet. 1)

Peagi organiseeriti Noorproletaarlaste Ühingu osakonnad ka teistesse linnadesse. Suuremateks neist kujunesid Tartu, Pärnu, Viljandi osakonnad. 2)

✓ Kõigis osakondades oli Üle-eestimaalisel Noorproletaarlaste Ühingul 1921.a. märtsis üle 1200 liikme. 1921.a. aprillis korraldas kodanlus järjekordse suurema töölisorganisatsioonide rüüstamise. Suletati ka Noorproletaarlaste Ühing ja rida selle juhtivaid tegelasi areteeriti. 3)

Areteerimisest pääsenud ühingu aktivistid jätkasid aga tegevust pöranda all ja moodustasid Eesti-maa Kommunistliku Noorsoo Ühingu. Sellega algas uus etapp revolutsioonilise töölisnoorsoo tegevuses Eestis.

Nüüd jäi teatud perioodil töölisnoorte spordi-

1) H.Alliku mälestused "Karastumine", lk.73-74

2) Sealsamas, lk. 80

3) Sealsamas, lk. 81

liikumise organiseerimine vaid ametiühinguorganisatsioonide ja spordiosakondade ülesandeks. Spordiringid rakendati tööle metalli-, ehitustöölise ja teistes ametiühingutes. Nende asutajateks ja organiseerijateks olid kommunistlikud noored A. Resev, O. Piir, V. Raekson, S. Raekson, L. Vaarmann, V. Vollmann, A. Rõngelepp jt. Ametiühingute sportlased, eriti võimlejad, tegutsesid sel ajal tööliste karskusseltsi "Valvaja" ruumides, kuigi need olid kitsad ega võimaldanud nagu kord ja kohus treeningute läbiviimist. Metallitöölise jalgpallurid käisid treeningul Lasmamäel vana majaka lähedal, kus peeti maha isegi võistlusi kodanlikku

Töölissporðiseltsi "Herkules" Pärnu osakonna sportlased esitamas püramiide.

spordiliitu mittekuuluvate Tallinna noorte meeskondade vahel. Ehitustöölise sportlased aga harjutasid Lutheri vabriku heinamaal. Suurte raskustega õnnestus hiljem kasutada ka linna võimudele kuuluvat Tiigiveski spordiväljakut (praeguse V. Kingissepa tänava ääres).¹⁾ Siin oli juba võimalik korralikult treenida ja võistlusigi korraldada.

✕ Karskusselts "Valvaja", mille ümber need ringid koondusid, oli meil aastail tegelikult üheks partei legaalseks keskuseks Tallinnas. "Valvaja" juhtkonda kuulusid enamuses revolutsiooniliste tööliste esindajad. Kommunistid R. Alt, J. Barrot, J. Kamberg, E. Vei ja teised võtsid aktiivselt osa "Valvaja" töö juhtimisest. Karskusselts tunnistas Kommunistliku Partei oma ideeliseks suunajaks ja korraldas vastavalt sellele ka oma tegevuse.²⁾

Ametiühingute spordiringide tugevdamisega tekkis nende ühendamise vajadus üle-eestimaaliseks töölisspordiseltsiks. Peale kõige muu andsid selleks hoogu rahvusvahelised sündmused töölisspordis. Nimelt kutsuti nõukogude kehakultuuri-organisatsioonide ning teiste maade revolutsiooniliste tööliste spordiklubide initsiatiivil Moskvas 1921. a. juulis kokku rahvusvaheline töölisspordi kongress. Sellest võtsid osa Vene NFSV kehakultuuriorganisatsioonide ning

1) E. Dreimani mälestused, "Karastumine", lk. 232

2) A. Liebman, Eestimaa Kommunistliku Partei loomise ajaloost, lk. 84

Luzerni Töölisspordi Internatsionaaliga¹⁾ mitte-nõustunud opositsiooniliste gruppide esindajad niisugustest riikidest nagu Bulgaaria, Saksamaa, Itaalia, Norra, Prantsusmaa ja Tšehhoslovakkia. Kongressi töö kokkuvõttena moodustati Töölise ja Talupoegade Sportlike Võimlemisorganisatsioonide Rahvusvaheline Liit²⁾ - Punane Spordiinternatsionaal(PSI).³⁾

Kongressil töötati välja ajutine põhikiri, manifeest kõigi maade töölistele, valiti Täidesaatev komitee ning määrati kindlaks tööülesanded kuni 1922. aasta kongressi kokkukutsumiseni. Vastuvõetud otsuse järgi kuulus PSI ülesannete hulka kõigi töölis-ta-

-
- 1) Luzerni Töölisspordi Internatsionaal moodustati 1919.a. II Internatsionaali revisionistlike liidrite initsiatiivil Sveitsi linnakeses Luzernis rahvusvahelisel töölisspordiorganisatsioonide kongressil. Kongressist võtsid osa esindajad Inglismaalt, Belgiast, Soomest, Prantsusmaalt ja Tšehhoslovakiast. LTI püüdis kapitalistlike riikide tööliste spordiklubisid hoida eemale nõukogude kehakultuuriorganisatsioonide revolutsioonilisest mõjust. Oma esimesel kongressil keeldusid LTI juhid oma ridadesse vastu võtmast Nõukogude Venemaa kehakultuuriorganisatsioone ning Bulgaaria, Ungari, Tšehhoslovakkia ja teiste maade revolutsioonilisi töölisspordiorganisatsioone.
 - 2) Международный союз рабочих и крестьянских спортивно-гимнастических организаций.
 - 3) Eestis hakati seda organisatsiooni nimetama Punaseks Spordi ja Turni Internatsionaaliks.

lupoegade proletaarse klassivõitluse positsioonidel asuvate võimlemis- ja spordiorganisatsioonide ühendamine, linna ja maa töötava rahva masside koondamine nende ideoloogiliseks ja füüsiliseks kasvatamiseks, selleks, et nad oleksid suutelised proletaariaadi klassivõitlust kapitali vastu osa võtma karastatutena, füüsiliselt tugevatena, vaprate ja otsustavate võitlejatena.¹⁾

Kongressi poolt kinnitatud manifestis kutsuti üles kõiki tööliste ja noorsoo-organisatsioone looma oma, puhtproletaarseid revolutsioonilisi kehakultuuriühinguid. PSI arendas laialdaselt tööd erinevate maade tööliissportlaste ridade koostamiseks. Selleks aitasid kaasa ka nõukogude kehakultuurlaste rahvusvahelised sidemed teiste riikide tööliisspordiklubidega. 1922.a. keskpaiku oli Punasel Spordiinternatsionaalil oma sektsioonid NSV Liidus, Tšehhoslovakkias, Prantsusmaal, Itaalias ja Eestis ning kontaktis töötavate grupid Saksamaal, Soomes, Šveitsis ja teistes riikides.²⁾

Punase Spordi-Internatsionaali II kongressi (juuli 1922.a.) otsustes märgitakse, et "...proletaarlaste osavõtmine tööliklassile võorastest organisatsioonidest tähendab vastase jõu suurendamist,

1) История физической культуры, lk. 120

2) sealsamas, lk. 121

kuna selles avaldub tema ideoloogia toetamine. Kongress peab loomulikuks, et kõigi maade revolutsioonilised töölised peavad asutama omad võimlemise-, spordi- ja kultuuriorganisatsioonid ning välja astuma kodanlikest spordi-, võimlemis- ja seltskondlikest organisatsioonidest."

Resümeevõrr lause punkt

1922. a. veebruaris Moskvas toimunud Kommunistliku Partei
Kongressi kehtendab kõik võtavad riigis kõikidest riigis-
toimistustest alla - tööriistade, ühiskondlike, ühiskond-
likult-organisatsioonide, ühiskondlike organisatsioonide
võimlemise- ja spordi- ja kultuuriorganisatsioonide
selle võtavad riigis võimlemise- ja spordi- ja kultuuri-
võimlemise- ja spordi- ja kultuuriorganisatsioonide ning
võimlemise- ja spordi- ja kultuuriorganisatsioonide
võimlemise- ja spordi- ja kultuuriorganisatsioonide
võimlemise- ja spordi- ja kultuuriorganisatsioonide

1922. a. veebruaris Moskvas toimunud Kommunistliku Partei
Kongressi kehtendab kõik võtavad riigis kõikidest riigis-
toimistustest alla - tööriistade, ühiskondlike, ühiskond-
likult-organisatsioonide, ühiskondlike organisatsioonide
võimlemise- ja spordi- ja kultuuriorganisatsioonide
selle võtavad riigis võimlemise- ja spordi- ja kultuuri-
võimlemise- ja spordi- ja kultuuriorganisatsioonide ning
võimlemise- ja spordi- ja kultuuriorganisatsioonide
võimlemise- ja spordi- ja kultuuriorganisatsioonide
võimlemise- ja spordi- ja kultuuriorganisatsioonide

- 1) A. Lieber, Moskvas toimunud Kommunistliku Partei Kongressi
ajaloost, lk. 262-263
- 2) "Kommunist" nr. 4, 20. veebruar, 1922. a.
- 3) "Noor Tööline" 1922. a. nr. 1

II P E A T Ü K K

Revolutsioonilised tööliisspordiseltsid "Herkules" ja "Spartakus". Tööliisspordiseltside I kongress.

1922.a. seadis Eestimaa Kommunistlik Partei ülesandeks koondada kõik töötava rahva kihid ühtsete nõudmiste alla - Tööraha Ühisesse Väerindesse.¹⁾ Kommunistid pidid legaalseste töölisorganisatsioonide tööst aktiivselt osa võtma, astudes neis kodanluse surve vastu peetava võitluse etteotsa, kasvatades, kus vähegi võimalik, töörahva klassiteadvust ning selgitades töotajatele, kui palju nad suudavad saavutada, võideldes oma igapäevaste nõudmiste eest ühiselt.²⁾

Tööliissportlased jätkasid pörandaaluse Kommunistliku Partei juhtimisel oma tegevuse laiendamist, ametiühingute juures tegutsevatesse ringidesse ja võistkondadesse koondus üha rohkem noori. 1922.a. jaanuaris hakkas legaalselt ilmuma töölisnoorte ajakiri "Noor Tööline", mis liitis enda ümber laiu noortööliste hulki. Juba esimestest numbritest peale hakkas

1) A. Liebman, Eestimaa Kommunistliku Partei loomise ajaloost, lk. 262-263

2) "Kommunist" nr. 4, 20. veebr. 1922.a.

3) "Noor Tööline" 1922.a. nr. 1

see ajakiri propageerima noorte ja tööliissportlaste koondumise vajadust Tööraha Ühisesse Väerindesse. "Töölisnoorsugu haaraku kätte poliitilise ja majandusliku võitluse kaheteraga möök", kirjutati ajakirja "Noor Tööline" esimeses numbris.¹⁾

Ajakirja järgmises numbris ilmus eraldi artikkel "Sport ja töölisnoorsugu", kus analüüsiti tööliissportlaste olukorda ja päevaprobleeme, samuti Tallinna kodanliku spordiseltäi "Kalev" ja "Sport" tegevust. Ajakiri kutsus üles looma tööliissportlaste oma organisatsioone. "Kasvagem osavateks ja julgeteks võitlejateks!" kirjutati ajakirjas. "Tööliste füüsilise kultuur ei sihi oma arenemise piigiotsa mitte sinnapoole, et kasvatada üksikuid musklimehi, vaid, et kõik tööliisklassiliikmed paisuksid jõust ja julgusest."²⁾

1922.a. olid mõjukateks töölisnoorte ja tööliissportlaste töö koordineerimiskeskusteks noortekomisjonid. Üks edukamalt töötavaid noortekomisjone oli Tallinna Metallitööliste Ametiühingu juures, mille 1922.a. märtsis asutasid J.Lauristin, O.Piir jt.³⁾ Tallinna Metallitööliste Ametiühingu jalgpallimeeskond hakkas 1922.a. kevadel esinema punase viisnurga embleemi all, mis oli tööliissportlaste revolutsioonilise meelsuse otseseks väljenduseks.⁴⁾

1) "Noor Tööline" 1922.a. nr. 1

2) Sealsamas

3) A.Lebbin "EKP võitluses tööraha ühisrindede eest" lk. 106-107

4) A.Liebman "EKP loomise ajaloo" lk.279

?
ias
Kenny.

lk.

Noortekomisjonid ja spordiringid tegid noorte kasvatamisel ja organiseerimisel ka suure töö ja aitasid palju kaasa ametiühingute töö hoogustamisele. Noored ja töölissportlased olid revolutsioonilise liikumise avangardis. Nii võeti osa 27. aug. 1922. a. Tallinnas toimunud usuvastasest rongkäigust. Pirital "Valvaja" platsile ehitatud altarile asetati üle 300 leeritunnistuse ja üle 200 katekismuse ja jutluseraamatu, mis valati õliga üle ja süüdati põlema. Selle demonstratsiooni ajal peeti kodanluse rahvavastast poliitikat paljastavaid kõnesid ning noored töotasid jäädavalt loobuda kiriklikest kommetest ja teha aktiivset selgitustööd. 1)

1922. a. algul olid kõik töölisorganisatsioonid surutud kokku linna raamatukogu all asuvasse kartulikeldrisse, mida hakati nimetama "Tööliste Keldriks". Korduvalt esines siin kodanluse agentide või nende poolt läkitatud huligaanide provokatsioonid. Et vältida kodanlaste ja nende käsilaste rünnakuid või muid aktsioone "Tööliste Keldri" vastu, moodustati töölissportlastest vastav valvemeeskond (10-20 meest), kes asus igal öhtul varakult valvesse ja lõpetas selle alles kella kuue paiku hommikul. Valvemeeskonna liikmed pidid kodanluse nuhid ja igasugused huligaanid, kes keldrisse tungisid või läbi akende kive ja muid esemeid sisse loopisid, kinni

1) A. Lebbin "EKP võitluses töörahva ühisrinde eest lk. 107

võtma ja neile vajalikku "õpetust" andma. Niisuguste elementidega tuli "sõdida" peaaegu igal öhtul.¹⁾

Kuid juba algusest peale pani kodanlus "Töölis-
te Keldri" vastu toime ka tõsisemaid repressiooniakt-
sioone. 28. aprillil tungisid keldrisse politseinikud
ja panid kohtupalati prokuröri korraldusel toime lä-
biotsimise. Parajasti toimus ettevalmistus 1. maiks.
Alles äsja seinale kuivama riputatud loosungid ja li-
pud rebiti maha ja konfiskeeriti. Töolistelt, kes
Keldrisse tulid, võeti ära organisatsiooni liikme-
kaardid, lootes sellega käskjalgu ja sidepidajaid
kinni püüda ning nende kaarte edaspidiseks nuhkimi-
seks ära kasutada. Läbiotsimine toimus kuni poole
ööni.²⁾

"Mina tegin sel ajal parajasti koos Johannes
Kuuskmanniga 1. mai loosungeid, kui kaitsepolitsei-
nikud sisse kargasid ja meid seina äärde käsutasid,"
märgib töölissportlane Vladimir Raekson oma mäles-
tustes. "Jõudsiin ainult niipalju teha, et panin töö-
lissportlaste nimekirja, mis minu käes oli, oma pük-
sivärvli vahele. Edasi algas ruumi läbiotsimine. Sel
alal trumpas Eesti kaitsepolitsei arvatavasti kõigi
maade politseinikud üle, sest nii jõhkralt ei osanud
keegi teine ruume segamini paisata, kui need kodan-

1) F. Kauri mälestuste põhjal

2) "Punane Täht" nr. 1, 5. mail 1922. a.

luse hoovikoerad seda tegid.¹⁾

Samas "Töölaliste Keldris" paisati segamini ka Tööraha Ühise Väerinde "Tallinna Tööline" toimetus. Üks osa nuhke sõitis trükikotta ja pani seal "Tallinna Töölise" trükkimise seisma. Kaastöolistelt võeti ära käsikirjad, samuti materjalid, mis olid ette nähtud ajakirjade "Noor Tööline" ja "Töö" jaoks.²⁾

Vaatamata niisugustele repressioonidele kujunes 1922.a. 1.mai meelevaldus üheks võimsamaks. Juba öösel ilmusid töötajad "Töölaliste Keldrisse", kus hakkasid korrastama politseinike poolt laialipaisatud ja lõhutud lätte ja loosungeid, mis veel alles olid jäänud.

1.mai demonstratsioonist võttis osa 20000 inimest, s.o. kogu Tallinna organiseeritud proletariaat. Demonstrantide kolonn oli üle 2 km pikk ja temas kantati üle 100 lipu ja loosungi.³⁾

1922.a. suvel tegutsesid tööliissportlased Pirital. Endine piirivalve hobusetall muudeti "Valvaja" küüniks, pörand kaeti laudadega, sisse ehitati ka näitelava. Küüni juures olev vaba maa-ala töötati oma jõududega ümber spordiväljakuks. Samas peeti sportlikke mängu ja võistlusi. Küün ja spordiväljak said töötajate traditsiooniliseks puhkekohaks.

1) V.Raeksoni mälestuste põhjal.

2) "Punane Täht" nr. 1, 5.mail 1922.a.

3) Sealsamas

See

Kuid töölissportlased ei piirdunud ainult tööga oma lähemas ümbruses. Nüüd hakati pöörama juba rohkem tähelepanu sidemete loomisele maa-töölisnoortega. Ametiühingute noortekomisjonide organiseerimisel teostati vennastuskäike valdadesse. Üks niisugustest retkedest oli Kohila valda. Osa võtsid karskusseltsi "Valvaja" liikmed ja töölissportlased. Mitu vagunitäit rahvast sõitis välja. Kaasa võeti tööliste ja töölisnoorsoo kirjandust, töölislehti, brošüüre revolutsioonilistest lauludest, V.I.Lenini ja N.K.Krupskaja piltidega väikesi rinnamärke, rinnas kantavaid väikesi punaseid emailist viisnurki jne. Vallamaja lähedale metsa alla kogunesid sajad inimesed. Avarale platsile püstitati ametiühingu punalipp, avati miiting. Miitingul esinesid deklamaatorid, lauldi, esineti spordinumbritega, peeti kõnesid, selgitati ametiühingu tähtsust, Tööraha Ühise Väerinde nõudmisi ja pandi alus ka ühingu osakonnale.

Ühingu lipu kaitseks oli organiseeritud "Valvaja" sportlastest valvemeeskond. Tagasisöites tekkiski käsikähmlus kaitsepolitsei agentidega, kes tikkusid lippu ära võtma. Tugevad "Valvaja" sportlased löid aga nuhid vagunist välja ja ühingu võitluslipp toodi rüvetamatult tagasi Tallinna.¹⁾

1) F.Kauri mälestused, EKPA käsikirjafond.

Samasuguseid vennastuskäike organiseeriti Juuruse, Kiisale ja Arukülla.¹⁾

Proletaarse noorsoo- ja spordiliikumise arenemisele andis uut hoogu 1922.a. septembris pörandal toimunud Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu I kongress. Peamiseks, mis punase joonena läbis kõiki otsuseid, oli soov, et Eestis kommunistlik noorsooliikumine kujuneks aktiivseks ja ulatuslikuks. Selle ülesande täitmiseks oli vaja veelgi paremini ja oskuslikumalt ühendada illegaalset ja legaalset tööd.

Kongressil valiti EKNÜ uus Keskkomitee eesotsas Jaan Kreuksiga.)

Eesti üldise tööliisspordiühingu initsiaatoriks ja otseseks organiseerijaks saigi EKP Keskkomitee liige, EKNÜ Keskkomitee sekretär Jaan Kreuks, kelle energilise tegevuse tulemusena pandi 1922.a. sügisel alus tööliisspordiseltsile "Herkules". Salmes Raekson, kes oli spordiühingu üks aktiviste, määrgib ühingu loomise algpäevist: "Dvigateli" vabriku kasarmu ühes kahetoalises korteris olid peale minu koos vend Volli, Susanne Lepp, Hilda Minter, Helene Komberg, Osvald Vinter, Ernst Mihkalai, Johannes Kuuskmann, Emilie Promis, Ella Tendermann, Ed.

1) A. Lepa mälestused, EKPA käsikirjafond

2) EKPA, fond 24, nim. 46, s.-ü. 773

V. Kõlvant

Jaan K r e u k s

Jaan Kreuks (sünd. 1891.a.) oli EKP Keskkomitee liige ja EKNÜ Keskkomitee sekretär. Juhtides pörandaaluse komsomoliorganisatsiooni tööd, suunas ta pidevalt ka eesti töölissportlaste tööd ja tegevust. Tema initsiatiivil asutati töölisspordiselts "Herkules".

Langes 28.märtsil 1923.a. kaitsepolitsei agendi kuuli läbi.

Dreiman ja veel mõned teised. Istusime vaikselt laua ümber, oodates kedagi, kes pidi tulema meie kommunistlike noorte koosolekut läbi viima.

Tuli Jaan Kreuks. Ta kõneles noorte tööst, mainis, et noorte komisjonid ja ka "Valvaja" on palju tööd teinud noorte seas, kuid toonitas siiski noorte massiorganisatsiooni loomise vajadust, et selle kaudu hõlmata laialdaselt tehastes ja ettevõtetes töötavaid noori. Sellel koosolekul tehti ettepanek spordiseltsi loomiseks, mis hiljem sai nime tuse tööliisspordiselts "Herkules".¹⁾

Uue spordiseltsi ette püstitatud ülesanneteks olid mitmesuguste sportlike ja kehakultuuriliste ürituste organiseerimine, kommunistliku kasvatustöö läbiviimine oma liikmeskonna hulgas ja eesrindlike noorte ettevalmistamine EKNÜ ridadesse astumiseks. "Herkulese" põhikirja kinnitamise puhul avaldatud artiklis kirjutab "Noor Tööline": "Linnades ja maal asub rida tööliste spordiseltse, -grupe ja -osakondi. Kõik noored peavad koonduma "Herkulesse". Tööliste spordiselts peab muutuma tööliisklassi võimsaks liikumiseks. Praegu asuvad Tallinnas kümmed põhikirjata tegutsevad spordiringid: näiteks "Pelgulinn", "Magasini", "Lasnamäe" jne. jalgpallirid. Üksikutel nendest on üle 100 liikme. Kõik need noored spordiharrastajad peavad asutatud spordiseltsiga ühinema!

1) Salme Raekson-Turova mälestused, "Karastumine", lk. 163

Samuti ka "Valvaja", Metall- ja Puutöölise Ühisuste ja Ehitustöölise Liidu spordiosakonnad... Kui Pelgulinna või Magasini tänava noored töölised üksikult tegutsevad, puuduvad neil võimalused treeninguteks jne. Spordiseltis tegutsedes moodustavad nad aga tugeva organisatsiooni, mille ees isegi töörahva kurajad hirmu tunnevad. 1)

Töölissportlaste väljasõit maale.

Alustades oma tegevust tugines "Herkules" peamiselt "Valvaja" olemasolevatele spordiabinõudele ja kasutas "Valvaja" ruume.

Enne "Herkulese" moodustamist tegutses "Valvaja" juures laialdane naisvõimlejate grupp, mis sai "Herkulese" moodustamisel selle tuumikuks.

1)"Noor Tööline" nr. 9, september 1922.a.

Sellesse gruppi kuulusid Linda Vaarmann, Ella Tendermann, Hermine Kangur, Emilie Promis, Emilie Suuster, Linda Kanger, Leida Vaarmann, Lidia Andresen, Lidia Raekson, Salme Raekson, Benita Lauristin jt. Selle grupi tööst osavõtjate Hermine Kanger jutustab: "... mingisuguseid eri ruume meil kasutada ei olnud, kasutasime "Valvaja" suurt saali, toolid lükati seina äärde kokku ja treening algas. Uhes saali otsas naisvõimlejad, teises otsas aga harjutati maadlust. Nii töötasime iga grupp omaette nurgas. See muidugi raskendas tööd, kuid meil indu ei vähenenud, Kokku tulime alati täpselt ja harjutasime regulaarselt. See polnud mitte ajaviitmiseks, vaid oli mõeldud töölisnoorte arendamiseks ja organiseerimiseks. ¹⁾

Moodustatigi ühing "Herkules". Selle juhatuse esimesse koosseisu kuulusid ⁰. Sihver (esimees), H.Kanger (sekretär), liikumised: V.Raekson, V.Vollmann, A.Rõngelepp, S.Raekson, B.Lauristin, S.Andrejev. ²⁾

Spordiürituste jäbiviimiseks saadi Pirital kasutusele plats. Kuid esialgul oli sellest vähe abi, kuna plats oli täis kivilahmakaid. Kuid sellest saadi üle. Hoogtöö korras, millest võtsid sageli osa ka mitmed eakamad töölised, koristati kivid ära ja väljak tasandati. Kuu aja jooksul ehitati välja täiesti

1) Hermine Kangeri mälestused, EKPA käsikirjafond

2) Sealsamas

korras spordiväljak, kus sai harrastada nii kergejõustikku kui ka jalgpalli. ¹⁾Kuigi tol ajal puudus Pibitaga bussiühendus ja noortel tuli sinna vantsida jalgsi, hakkas siia igal pühapäeval sportlike mängude võistlustele kogunema hulgaliselt töölisnoori.

Alustasid tööd mees- ja naisvõimlejate rühmad. Neid juhatas narvalane sm. Kuznetsov. Treeningud olid range sportliku distsipliiniga. Treener rakendas nn. "Sokolite" meetodit. See tähendas, et liigutused olid järsud ja ülimal määral täpsed - tuletas meelde södurite riviõppusi. "Niiviisi just meeldis ja sellased nad pididki tol ajal olema. Oli ju töölisnoorsool vaja raudset distsipliini ja koondada edaspidiseks võitluseks oma ridu", märgib H.Kanger. ²⁾

Ruumidega oli spordiühingul pidevaid raskusi. Tuli üha uusi ruume otsida. Mitmetes ruumides, kus algul lubati harjutada, aeti minema, kui kuuldi, et on tegemist tööliissportlastega. Näiteks saadi lühikeseks ajaks kasutada Harjumäe suvesaali. Saali kasutamine aga keelati ära ettekäändel - saal olevat tuleohtlik! Siis saadi kasutada juudi gümnaasiumi võimlat, mis oli korralikult sisustatud. Kuid siin oli tasu "soolane" - 1000 marka öhtu pealt. Kuna muud väljapääsu ei olnud, tuli maksta ning sissetulekute hankimiseks korraldada rohkem pidusid. ³⁾

1) Ed. Dreimanni mälestused, "Karastumine" lk. 232

2) H.Kangeri mälestused, EKPA käsikirjafond

3) Ed. Dreimanni mälestused, "Karastumine" lk.232-233

Sageli saadeti kodanluse poolt töölissportlaste üritustele segajaid ja huligaane. Näiteks kord segas provokaatorite jõuk Harjumäel toimuvat/ spordiühingu juhatuse koosolekut. Kuid ükski takistus ei suutnud töölissportlaste tahet ja tööindu kõigutada, niisugustest vahejuhtumistest saadi uut hoogu juurde ja koondati veelgi oma ridu.

Tekkis raskusi treeneritega, siis asendas seda oma silm. Kui naisvõimlejad jäid ilma treenerita, siis valiti enda seast treener. 1) "Käisime vaatamas ka teiste jalgpallimeeskondade mängu," jutustab E. Dreimann, "need olid omamoodi õppeekskursioonid. Ja andsid üsna palju. Kui Nõukogude Liidu jalgpallurid kohtusid läbisõidul Tallinnas Eesti koondmeeskonnaga, õppisime esmakordselt tundma kiiretempolist, lühikeste söötudega mängu. Meil olid iseloomulikud pikad söödud, individuaalsed läbimurded ja suhteliselt nõrk koosmäng. See oli vananenud mängutehnika, mida nõukogude jalgpallurid ka ilmekalt täostasid. Koondmeeskond sai suureskoorilise kaotuse osaliseks. Niisugused mängud asendasid meile treenerit. 2)

Ka kergejõustiklastel olid omad arutlused peale treeningut tavaliseks asjaks. Võeti läbi, mis kellelgi õnnestus ja milliseid vigu tehti.

Sportlaste esinemised olid õige sagedased.

1) H.Kangeri mälestused, EKPA käsikirjafond

2) Ed. Dreimanni mälestused, "Karastumine" lk 233-234

Korduvalt esineti "Töölaliste Majas" ja "Valvajaš" peale tööliste koosolekuid omal jõul koostatud püramiidide ja vabaharjutustega. Üks sõit toimus Tartu kohtumiseks sealsete töölisportlastega. Helmi Kangeri juhkimisel töötas laste võimlemisgrupp, mille tegevus oli koondatud "Töölaliste Keldrisse".¹⁾

"Herkulese" tegutsemise periood oli aga lühike ja raske. Pidevalt tuli muret tunda spordiharastamise võimaluste ja materiaalsete vahendite üle. Vaatamata sellele koondus sellesse ühinguusse lühikese ajaga ligikaudu 500 liiget. Ühingu osakonnad olid loodud Tallinna, Pärnu, Narva, Kehra ja Väätsale. Võttes osa tööliste üldisest võitlusest ühines ka tööliisspordiselts "Herkules" Tööraha Ühise Väerindega platvormiga.²⁾

1922.a. lõpul alustas kodanlus uut rünnakut töölisorganisatsioonide vastu. Enne uut 1923.aastat 30. ja 31. detsembril tösteti senistest ruumidest Pärnu mnt. 31 (praegu nr. 41) välja tööliste karskusselts "Valvaja".³⁾ Seda tehti meelega vanaaasta öhtul, et võtta töölistelt võimalus koos uut aastat vastu võtta, mis igal aastal oli nendes ruumides toimunud. Koos "Valvajaga" tösteti tänavale ka tööliisspordiselts "Herkules" ning mitmed teised töölisor-

1) H.Kangeri mälestused, EKPA käsikirjafond

2) A.Lebbin, EKP võitluses tööraha ühisrinde eest lk. 110

3) ENSV ORRKA, fond 1753, nim.2, s.-ü.2, l. 6-7

ganisatsioonid, millised olid neis ruumides peavarju leidnud.

Nähes "Herkuleses" suletud Noorproletaarlaste ^{ühingu} järeltulijat, tegi kodanlus kõik, et tõkestada selle ühingu tööd. Lõpuks 21.aprillil 1923.a. suleti ühing siseministri käsul. ¹⁾

"Herkules" küll suleti, kuid halvata töölinoorte spordiliikumist kodanlusel ei õnnestunud. Töölissportlaste kollektiiv oli niivõrd monoliitne, et jätkas täies koosseisus tööd karskusseltsi "Valvaja" spordiosakonna nime all.

Sama aasta suvel saadi suurte ~~maskustega~~ luba uue töölisspordiseltsi organiseerimiseks, mille eest eriti aktiivselt võitles kommunistlik noor Ed. Dreiman. 2.juulil 1923.a. valiti juhatus, kuhu kuulusid A.Resev, S.Andrejev, B.Lauristin, E.Dreiman, L.Vaarmann, V.Raekson ja S.Raekson - aktiivsed EKNÜ liikmed. ²⁾ Seltsi nimeks pandi "Spartakus". Embleemiks kinnitati punane viisnurk roheliise hammasrattaga, embleemi keskel oli sirbi ja vasa kujutus. Märki embleemi kavand oli E.Dreimani tehtud. ³⁾

Vastmoodustatud spordiseltsi osakonnad loodi Tallinnas, Tartus, Kundas, Aseris, Jõhvis ja Saaremaal. Liikmete arv ulatus varsti üle tuhande.

1) EKPA, fond 24, nim.24-7, s.-ü. 272, l. 49

2) ENSV ORRKA, fond 1778, nim.1, s.-ü.1 l.1

3) V.Grebneri mälestused, EKPA käsikirjafond

Korraldati väljasõite, spordivõistlusi, spordipidusid ja peeti kirjavahetust välismaa, esmajoones Belgia, Soome ning Läti töölisspordiorganisatsioonidega. Viidi läbi isegi rahvusvahelisi võistlusi. Üks niisugune kohtumine toimus 1923.a. mais Soome Tööväesportdiliidu jalgpalluritega. Kuna tol ajal oli "Herkules" suletud ja "Spartakus" veel registreerimata, esineti karskusseltsi "Valvaja" spordi-osakonna nime all.

Arvestades Tallinna noorte töölissportlaste nappi treeninguaega kasinates tingimustes, ei saa 2:3 kaotust vanale ning kogenud meeskonnale lugeda halvaks. Küll aga tuli järgmisel aastal vastukülaskäigul Soome 1923.a. septembris vastu võtta 1:6. Kaotuse peamiseks põhjuseks oli tugevamate mängijate eemalejäämine, kuna rea paremate jalgpallurite kaasasõitmine oleks tähendanud nende töölt vallandamist. Esimest korda ja ootamatult tuli mängida libedal muruväljakul. Tallinnas aga mängiti ja treeniti liivaväljakutel. Võib võrdluseks öelda, et samal päeval Helsingis peetud Soome-Eesti kodanlike spordiliitude vaheline maavõistlus jalgpallis lõppes 0:5 samuti eesti meeskonna kahjuks. Samal sügisel käis Soomes rahvusvahelistel töölissportlaste poksivõistlustel võistlemas ka kolmeliikmeline "Spartakuse" poksijate esindus, mille koosseisu kuulusid E.Dreiman, V.Ivanov, ja E.Klaus.¹⁾

1) E.Dreimani mälestused, "Karastumine", lk.234

Tallinna töölis-
sportlased-poksijad
Helsingis

1923.a.

Helsingin. 9. 19. 23

E. Dreimann. Vanov.

E. Klaus

Sportlike kohtumistega oli võimalus ühtlasi tundma õppida naabermaa tööliste spordielu ja töölisliikumist, vahetada vastastikku võistluskogemusi.

Ühest huvitavast kohtumisest välismaa töölissportlastega Tallinnas jutustab Ed. Dreiman oma mälestustes: "Kord tuli kitsastesse "Tööliste Kelderi" ruumidesse rühm saksa meremehi. Nad seletasid, et nende laeva lossitakse sadamas, meeskond on vaba

ja sooviks kohtuda Eesti tööliissportlastega poksis...

Söpruskohtumine toimuski. Pealtvaatajaid oli nii palju, et kõik ei mahtunud saali. Uksedki tuli lahti jätta. Poks poksiks - see lõppes varakult. Saimeteadada, et suurem osa meeskonnast kuulus Saksamaa Kommunistlikku Parteisse, Kommunistlikku Noorsooühingusse ning Punasesse Rindesse.¹⁾ Vesteldes ja lauldes (peamiselt lauldes - see oli kõigile arusaadavam) viibiti hilisööni koos. Lahkuti üheskoos ja külalised saadeti laevale. Sadamakail mauldi kahes keeles veel viimane laul - "Internatsionaal". See oli meelendav sündmus.²⁾

Sagedased olid Tallinna tööliissportlaste väljasõidud maale ja lähematesse tööliisasulatesse. Neid üritusi viidi läbi pörandaaluse kommunistliku partei juhtnööre ellu viies.³⁾ Kohtumised maatöolistega aitasid suurendada tööliisspordi populaarsust, tõmata kaasa üha uusi ja uusi noortöölisi tööliisspordiliikumisse ning selle kaudu suunata neid võitlusele proletariaadi võimu eest. Tallinna lähedane tööliisasula Kohila oli koht, kuhu tööliste väljasõite oli varemgi korraldatud. Kohilasse korraldati ka jalgpallimeeskonna väljasõit. Tavaliselt

¹⁾ Vastukaaluks reaktsiooni pealetungile oli Saksamaal revolutsiooniliste tööliste poolt, kommunistide juhtimisel loodud proletariaadi revolutsiooniline omakaitse organisatsioon Roter Frontkämpferbund (Punane Võitlusrinne), millesse kuulus ka Saksamaa Noorsoo Punane Rinne.

2) E. Dreimani mälestused, "Karastumine", lk. 234-235

3) EKPA, fond 24, nr. 22, s.-ü. 313

töölissportlased kodanliku spordiliidu meeskondadega ei võistelnud. Seekord tehti aga erand. See oli julge samm. Ei võinud sugugi kindel olla võistluse tulemuste suhtes. Tuli ju Kohila kodanliku spordiseltsi meeskond esivõistlustel B-klassis parimate hulka. Kaotus oleks olnud häbistav seda enam, et võistlust tuli jälgima väga palju rahvast. Töölissportlased ilmusid väljakule valgetes särkides punase viisnurgaga rinnal. "Meid tervitasid hüüetega Kohila paberivabriku töölised," jutustab sündmusest E.Dreiman. "See oli üks pingelisemaid võistlusi, kus tuli rakendada kogu tahtejõud ainsa eesmärgi - võidu saavutamiseks. Meil seda tahtejõudu ikka jätkus. Mängu võitsime suurelt 4:0. Meie lahkumine väljakult ja ärasõit jaamast muutus demonstratsiooniks." 1)

Selle aja aktiivsemad töölissportlased olid veel V.Vollmann, V.Andrejev, Rõngelepp, A.Sommer, Kägu, V.Raekson, S.Raekson, L.Raekson, B.Lauristin jt. 2)

"Spartakuse" juhatusse kuulusid kindlameelse proletaarse maailmavaatega noortöölised. Esimees oli V.Vollmann, kes mõrvati kodanluse poolt 1924.a., sekretäriks pörandaaluse kommunistliku noorsooühingu linnakomitee liige E.Dreiman, kes hiljem revolutsioonilise tegevuse pärast vangistati ja saadeti Eestist välja. Edasi kuulus veel juhatusse koosseisu

1) E.Dreimani mälestused, "Karastumine", lk. 236

2) V.Grebnevi mälestused, EKPA käsikirjafond.

aseesimehena V.Andrejev ja laekurina H.Kaik.¹⁾
Ühingu esimeest V.Vollmanit iseloomustati kui kind-
lameelset kommunisti, alati reibast, keda ei murd-
nud ka kodune erakordselt raske materiaalne olukord?²⁾

Töölisspordiseltsi "Spartakuse"
jalgpallinaiskond

Kui kõnelda veel "Spartakuse" noorte poolt
harrastatavatest spordihiladest, siis tegeleti ka
maadlusega ja tõstmisega. Omapärase, vististi ai-
nulaadse näitena spordiajaloos võib märkida "Spar-
takuse" jalgpallinaiskonda. Sellesse kuulusid Lei-
da Vaarmann, Emilie Suuster, Helmi Kanger, Hermine
Kanger, Lidia Andresen, Ella Tendermann, Salme Raek-
son, Emilie Promis, ja Helene Kamberg.³⁾

1) Eesti NSV TA Ajaloomuuseumi fotokogu, eks. nr. 9873

2) V.Grebnevi mälestused, EKPA käsikirjafond

3) H.Kangeri mälestused, EKPA käsikirjafond

Meile tänapäeval tundub naljakana kujutada ette naisjalgpallureid väljakul. Kuid ka tookord polnud peaesmärgiks niivõrd võistluste korraldamine kui kollektiivsustunde ja tegevusühtsuse kasvatamine. Töölisspordi peasuunaga olid niisugused asjad kooskõlas. Ei aetud ^{niivõrd} rekordeid taga, kui just kasvatati spordiga ühtsustunnet ja kollektiivi. Seetõttu olidki populaarsemad kollektiivsed spordialad - jalgpall ja võimlemine. Eriti armastasid vanemad töölised spordipidudel jälgida võimlejaterühma ettekandeid, kes tegid püramiide ja esitasid grupivõimlemise vabaharjutusi.

Analoogiliselt Tallinnaga tegutsesid töölissportlased aktiivselt ka mujal keskustes. Näiteks juba enne "Herkulese" asutamist oli Narvas loodud tugevad töölisspordigrupid. Ajakiri "Noored Kommunaarid" kirjeldas, kuidas 1922.a. 16. septembril töölisühingu poolt korraldati piduõhtu, mille sissetulek määrati töölissportlastele spordiabinõude muretsemiseks. Sel ajal oli Narva töölissportlastel olemas oma jalgpallimeeskond ja korralik spordiväljak. Oli peetud ka võistlusi kohaliku kodanliku spordiseltsi "Võitleja" meeskondadega, mis lõppesid töölissportlastele võidukalt.⁴⁾ Narvalased korraldasid mitmeid spordipidusid Soldinos Pöllumeeste Kogu Seltsi saalis. 15. detsembril 1923.a. oli Narva-Jõesuus Joala Pöllumeeste Kogu seltsimajas suur spordipidu, kus

1) Ajakiri "Noored Kommunaarid" nr. 15 Leningrad 1922.a.

esinesid mees- ja naisvõimlejad, kes esitasid harjutusi rõngastel, trapetsil jne. Peeti demonstratsioonesinemised tõstmises, maadluses ja kanti ette püramiide. 1)

Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu Kongress 1922.a. juhtis komsomõliorganisatsioonide tähelepanu vajadusele tungida kõigisse noorsoo-organisatsioonidesse ning teha seal revolutsioonilist tööd. See ülesanne täideti hiilgavalt. Kui 1923.a. augustis toimus salajane EKNÜ konverents, mis viidi läbi Tartu mnt. lähedal ühes heinakuunis, siis oli ka seal üheks päevakorrapunktiks töölisspordiorganisatsioonide tegevuse suunamine. 2)

Partei juhtnööre ellu viies korraldati Tallinnas "Töölise Keldris" 5. ja 6. augustil 1923.a. I üle-eestimaaline legaalne töölisnoorsoo konverents. Äsja ilmuma hakanud ajakiri "Meie Noor Tööline" avaldas sellekohase teadaande: "See on esimene kord," märgitakse selles teadaandes, "kus Eestimaa töölisnoored üle kogu maa kokku tulevad ühisele nõupidamisele. Eesti vabariik, kus peetud lugematul arvul küll kartuli- ja köömne-, sarvloomade ja kodujäneste pidajate kongresse, ei ole senini võimaldanud töölisnoorsoo kongressi, sest kui kodanlus lödiseb töörahva jõu ees, siis seda enam tunneb ta hirmu

1) ENSV ORRKA, fond 1780, nim. 1, s.-ü.1, lk.9

2) Vladimir (Mart) Kangeri mälestused, "Karastumine", lk. 271-272

töörahma aktiivsema osa - töölisnoorsoo ees...¹⁾

Konverentsist võtsid osa ametiühingute noorte komisjonide, Eestimaa Töörahma Partei noorteosakondade, tööliisspordiorganisatsioonide jne²⁾ esindajad. Kokku võttis konverentsist osa 54 delegaati, kes esindasid 2122 noort.³⁾

Päevakorras oli neli ettekannet, nende hulgas esines teemal "Töölisnoorsugu ja sport" Aleksander Resev. Konverents märkis, et ükski noorte eluline nõudmine kodanliku korra tingimustes ei leia rahuldamist ilma võitluseta, ilma osavõtuta revolutsioonilise võitluse organisatsioonidest, ükskõik millised need ka poleks, kes ametiühingud linnas või maal, EKP noorte osakonnad, tööliisspordi organisatsioonid jne., kuhu tuleb koonduda vastavalt võimalustele ja huvidele.³⁾

Konverentsil võeti vastu ka resolutsioon töölisnoorsoo sporditöö organiseerimise kohta. Konverentsil vastuvõetud otsustel oli suur tähtsus. Nad andsid uue tõuke energilisemale tegevusele laiade noorsoohulkade koondamiseks revolutsioonilise võitluse lipu alla.

Tallinna tööliissportlaste sidemed teiste keskustega tugevnesid eriti "Spartakuse" päevil. Selleks, et luua uusi organisatsioone ja propageerida

1) Ajakiri "Noor Tööline" nr. 1 1923.a.

2) ENSV ORRKA, fond 949, nim.2, s.-ü.147, lk.2

3) A. Resevi mälestused, "Karastumine" lk. 211

töölissporti ning lähtudes töölisnoorte konventsiooni otsustest, kuulutati "Spartakuse" poolt 15. oktoobrist kuni 15. novembrini 1923.a. välja töölissportlaste organiseerimiskuu.¹⁾ See eelnes otseselt töölissportlaste vabariiklikule kongressile. Eräti tihedad olid Tallinna sportlastel sidemed Narva noortega, kus 2. novembril 1923.a. moodustati töölisspordiselts "Töövägi", mille liikmeteks astus lühikese ajaga üle 100 noore.²⁾ "Töövägi" tugines oma töös paljus "Spartakusele", mille paljusid nad Tallinnast saata ühingu põhikirja, mille põhiprintsiibid läksid ka "Tööväe" põhikirja. Ka rinnamärk otsustati teha sama plaani järgi kui "Spartakusel" - ümmargune, põhi roheline, keskel viisnurkne täht ja spordiseltsi nimetuse esimesed tähed.³⁾ Ka pitsatil oli kujutatud viisnurkne täht sirbi ja vasaraga.

Korduvalt tehti vastastikku külaskäike. 18. novembril 1923.a. käis V.Vollman Narvas, kus ta esines kõnega teemal "Töölisnoorsugu ja sport". 14. oktoobril viidi Kreenholmi jalgpalliväljakul läbi võistlus Tallinna "Spartakuse" ja Narva töölisspordiseltsi "Tööväe" vahel. Samas oli loodud kontakt maadlejate vahel. "Spartakus" planeeris 1924.a. veebruarikuuks spordiinstruktorite kursu-

1) ENSV ORRKA, fond 1780, nim. 1, s.-ü.1, l.32

2) Sealsamas, s.-ü. 2, lk 3

3) Sealsamas, s.-ü. 3, nim. 2, lk.10

sused - ka neist kutsuti osa võtma "Tööväe" esindajad.

Töölissportlaste edasiseks koondamiseks hakkas töölisspordiselts "Spartakus" ette valmistama ülees-timaalist kongressi. Kõigile töölisspordiorganisatsioonidele väljasaadetud ringkirjas öeldi: "Töölisspordi-liikumine on noor, vaevalt aasta tagasi asutatud "Her-kules", üle maa loodi tema osakondi. Kuid kodanlus ei võinud lubada, et sporti hakkavad harrastama ka töö-lised, ilma sini-must-valge liputa rinnas ning k.a. aprillis ta suleti." Ringkirjas kõneldi vajadusest ühendada kõigi töölisspordiseltside töö. Kongressi avamine oli ette nähtud 25. novembril 1923.a. "Töö-liste Kledris". Koos ringkirjaga saadeti välja ka kü-simuste leht, et koguda andmeid tehtud töö kohta.¹⁾

Töölisspordiseltside kongressile tuli kokku 26 delegaati, kes esin^dasid 1200 organiseeritud töölis-sportlast. Esindajaid oli Tallinnast, Narvast, Tar-tust, Pärnust, Viljandist, Paidest, Jõhvist, Kundast ja Aserist. Kongressist võttis osa ka Soome Töölis-spordiliidu esindaja.²⁾ Kongressi avas V.Vollman. Kongress arutas läbi ning võttis vastu rea tähtsaid otsuseid. Nii arutati tööliste spordiseltside üles-andeid ja vahekorda kodanlike seltsidega, töölisspor-diseltside tegevuskava, organiseerimist, jaõdistsipliini, töölisspordiliidu loomist jne.

1) ENSV ORRKA, fond 1780, nim.1, s.-ü.1, l.33

2) EKPA, fond 24, nim. 46, s.-ü. 796, lk. 2

Kongressil vastuvõetud resolutsioonides anti otsene parteiline suund töölisspordiorganisatsioonide tegevusele. "Töölissport ei sea oma ülesandeks mitte ainult tervete ja jõurikaste klassiliikmete kasvatamist, vaid tahab kasvatada ka kindlaid ja tugevaid seltsimehi, terveid ning ennastsalgavaid võitlejaid töörahva olukorra parandamise eest," öeldakse resolutsioonis. "Meie jääme klassivõitlejateks ka seltsides. Sport on töörahva üheks astmeks lõpliku vabanemise poole, kus kogume jõudu, karastame vabrikute umbses õhus ja orjalikus töös nüristatud vaimu ning kasvatame oma muskleid kollektiivsetes mängudes. Kollektiivsuse vaimu kasvatamine noorsoos massiliste mängude, võimlemise jne. teel, - see on töölisspordiseltside suurem ülesanne," rõhutati otsustes.¹⁾

Suhetes kodanlike spordiseltsidega võeti vastu seisukoht: "Meie vahekord nimetatud seltsidega on samane nagu iga töölisorganisatsiooni vahekord kodanlike seltsidega - meid lahutab klassiline vahesein. Sellepärast ei pea töölisspordiseltsid võistlusi kodanlike spordiseltsidega, sest meie ülesanded ja eesmärgid on risti vastukäivad."²⁾

Kuid samas juhiti tähelepanu ka vajadusele teha tööd töölisnoorte kultuurilise ja haridusliku

1) ENSV ORRKA, fond 1780, nim. 1, s.-ü. 1, l. 39

2) Sealsamas, l. 39-40

taseme tõstmiseks: "... kehakultuuri arendamisega peame edasi jõudma ka vaimse tasapinna tõstmiseks. Töölisspordiseltsid peavad oma kultuurharidusliku töö kooskõlastama teiste töölisorganisatsioonide kultuurharidusliku tööga." ¹⁾)

"Spartakuse" kergejõustikuvõistlustest osavõtjad 12.augustil 1923.a.

Eriresolutsioonis "Töölisspordi seltside organiseerimine" öeldi: "Töölissportlastele ei ole spordiseltside korraldamine ja uute liikmete juurutõmbamine mitte ainult lihtne spordimeeste koondamine, eesmärgiga koguda spordiseltsi häid sportlasi, vaid võttes omaks tööliste klassivõitluse põhimõtted, seisab töölissportlaste ja töölisspor-

1) ENSV ORRKA, fond 1780, nim.1, s.-ü.1, l. 39

diseltside ees organiseerimistöös sama ülesanne, mis igal tööliste organisatsioonil - tööliklassi võitlusvõime kasvatamine.

Töölisspordiseltside organiseerimistöö loo-
sug on - massidesse! See tähendab, et töölissport tuleb teha kättesaadavaks kõige laiematele töölis-
hulkadele. Kõige lähem ühendus töölistega, töötava noorsoo kihtidega peab ühendama hulki, kust tulevad uued värsked jõud spordiliikumise edasiviimiseks. Tihedaim koostöö õppiva noorsooga, ühendusse astumine kodanlikes seltsides viibiva töötavate kihtide noorsooga jne. on töölisspordiseltside päeva-
ülesanneteks organisatsioonilises töös." 1)

Eeltoodut arvesse võttes püstitas kongress järgmised ülesanded:

1. Asutada igasse töörahvarikkamasse kohta töölisspordiselts või spordiring.

2. Töölisspordiseltside tegevuspiirkonnas organiseerida igasse vabrikusse, töökotta, külasse, mõisa, põllumajanduslikusse ettevõttesse jne., kus on töölisnoori - spordiring.

3. Asutada töölisspordi ringid - rühmad seltsidesse, asutustesse, tuues neid töölisspordiseltside kontrolli alla ja viies nende tegevuse kooskõlla töölisspordiseltside tegevusega.

1) ENSV ORRKA, fond 1780, nim.1, s.-ü.1, l.41

4. Asutada koolidesse (linnas iga kooli juurde ja maal valla või kõrgema algkooli juurde) spordiringid.¹⁾

Töölisspordiseltside tegevuskavade kohta esines ettekandega V.Vollman. Lähtudes töölissportlaste ette püstitatud ülesannetest ja kättesaadavatest materiaalistest võimalustest määrati siin kindlaks põhisuund ja spordialad, millega töölisspordiseltsid, vastavalt kohalikele võimalustele, pidid tegelema.

Tuleb märkida, et kongressil tekkisid vaidlused suhtumises võistlustesse ja sportlikesse tippsaavutustesse. Mõnede kongressist osavõtjate arvates võis võistlused jätta hoopis kõrvaliseks asjaks. P.Keerdo, V.Vollmani ja E.Dreimani nõudel võeti aga vastu seisukoht, et võistlused on vajalikud, need on sportliku tegevuse möödupuuks ja ühtlasi ka mõjuvaks propagandavahendiks.

Spordisaavutusi eitav joon kajastus ka esialgses resolutsiooni projektis, mille järgi eitavalt suhtuti heade sportlaste spordiseltsi kaasatömbamisse. E.Dreimani ettepanekul võeti vastu redaktsioon, kus oli öeldud, et töölisspordiseltside ülesandeks ei ole "... mitte ainult lihtne sportimeeste koondamine..." Maksvusele pääses siiski joon, et head sportlased ja jõukohaselt tublid sportlikud saavutused on vajalikud ka töölisspordiseltsides.²⁾

1) ENSV ORRKA, fond 1780, nim.1, s.-ü.1, l.41

2) EKPA, fond 24, nim. 46, s.-ü. 796, l.8

Niisiis otsustatigi, et töölisspordiorganisatsioonides harrastatavateks aladeks peavad olema:

1. Igapäevases praktilises tegevuses mitmesuguste sportlike mängude, võimlemisgruppide, lauamängude jne. organiseerimine, harjutusi mattidel.

2. Kergejõustikualade - hüpete, pikamaajooksude, kuulitõuke, kettaheite harrastamine.

3. Veespordialadega tegelemine.

4. Jalutuskäikude organiseerimine metsa ja mängud metsas.

5. Lastemängude korraldamine.

6. Talispordialade - suusatamise ja uisutamise massiline arendamine.

7. Töölisspordiseltside omavaheliste võistluste korraldamine.

8. Vastastikuste külaskäikude ja õppereiside korraldamine jne.

Teoreetiliste küsimuste ettevalmistamiseks ja instruktorite ettevalmistamiseks soovitati korraldada kursusi ning viia läbi vastavaid loenguid ja referaate.¹⁾

Soovitatud ürituste loetelugi näitab, et töölissportlaste peatähelepanu oli suunatud matkade ja massiliste tervistavate sportlike ürituste organiseerimisele noorsoo seas.

1) ENSV ORRKA, fond 1780, nim.1, s.-ü.1, l.43

Kongress pühendas olulist tähelepanu ka töölissportlaste korraliku käitumise ja distsipliini küsimustele. Mõjutas ju üksikute töölissportlaste käitumine arvamust kogu töölisspordiseltsist. Nii võetigi kongressil vastu eriresolutsioon, kus märgiti, et töölissportlane peab kõikjal end väärilt ülal pidama, ei tohi tarvitada alkohoolseid jooke, ebaviisakalt kõnelda, ei tohi seltsi liikmete vastu avaldada lugupidamatust, kui nad ka nooremad või spordialal nõrgamad on. Tuleb täita oma organisatsiooni ja teiste töörahva klassiteadlike¹⁾ organisatsioonide otsuseid.²⁾

Kongressi lõpul saadeti tervitustelegramm Punasele Spordi Internatsionaalile.

Oma seisukohtades asus ka töölisspordiseltside kongress täielikult Töörahva Ühise Väerinna nõudmiste positsioonidel. Peale töölisnoorsoo ja töölisspordiseltside kongressi toimusid mitmel pool kohalikud konverentsid ja nõupidamised. Neid kokkutulekuid organiseerisid ja nende tööd juhtisid kommunistid Hendrik Allik, Karl Pauk, Rudolf

1) Töölisorganisatsioonides ja töölisajakirjanduses oli võetud üldiseks kõnepruugiks tarvitada sõna "klassiteadlik", mõeldes seejuures "kommunistlik", viimast ei olnud repressioonide ohus võimalik alati kasutada.

2) ENSV ORRKA, fond 1780, nim.1, s.-ü.1, l.44

Pälson, Johannes Reesen, Aleksander Resev. 1)

Töölisspordiorganisatsioonide I kongress oli töölissportlaste ühtekuuluvuse ja kindlameel-
suse tunnistajaks. Kongress andis edasist hoogu
tööliste spordiringide tekkimisele ja nende tege-
vuse edasisele elavnemisele.

1) Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei aja-
loost II, lk. 91.

III P E A T Ü K K

Töölissportlased võitluses proletariaadi diktatuuri eest. 1. detsembri 1924.a. relvastatud ülestõus.

Eestimaa Kommunistliku Partei ja Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu juhtimisel võttis "Spartakuse" tegevus üha laialdasema iseloomu mitte üksnes kehakultuuri ja spordi alal, vaid ka massilises poliitilises töös. "Spartakuse" aktiivi moodustasid pörandaaluse kommunistliku partei ja kommunistliku noorsooühingu liikmed. Ühingu aktiiv tegi suurt tööd nii Riigikogu kui ka Tallinna linnavolikogu valimiste eel : levitati üleskutseid, käidi majast majja selgitustööd tegemas Töörahma Ühise Väerinde kasuks.

Nii "Spartakus" kui ka teised töölisühingud olid kõik majanduslikult võrdlemisi raskes olukorras. Kui Suur-Karja tänaval asuv endine "Tööliste Maja" kodanliku valitsuse käsul töölistelt ära võeti, pidid töölisorganisatsioonid leppima linna raamatukogu all olevate ebahügieeniliste keldriruumidega. Spordiseltside kasutada jäi "Tööliste Keldri" koosolekute saalis raamatukapi taga nurgake, kuhu parajasti mahtus laud, pink ja tool. Akent ei

olnud. Nii tuli päevalgi läbi ajada kunstliku valgustusega. Kuid isegi neis viletsates ruumides kummitas alaline väljatöstmise oht. Seetõttu tõstetigi töölisorganisatsioonide poolt üles oma maja ostmise idee.

Kõigi töölisorganisatsioonide ühendatud koosolekul "Tööliste Keldris", millest võtsid osa ka töölisspordiselti "Spartakuse" esindajad, otsustati selle ürituse abistamiseks viia 15. juulil 1923.a. läbi ülemaaline karbikorjandus. Tööraha Ühise Väerinde hääle kandja "Tööraha Hääl" avaldas sel puhul läkituse, milles kutsuti kõiki töötajaid aktiivselt osavõtma karbikorjandusest. "Proletaarlased, klassivennad ja -õed Tallinnas, Tartus, Pärnus ja Narvas!", märgiti üleskutses, ohverdades homme oma näljapalkade veeringuid töölistemaja heaks, päästate oma võitlusorganisatsiooni hääraste keldrikoopas kängumisest ja kindlustate rakkuskäte väitluse oma lõplikuks vabastamiseks." 1)

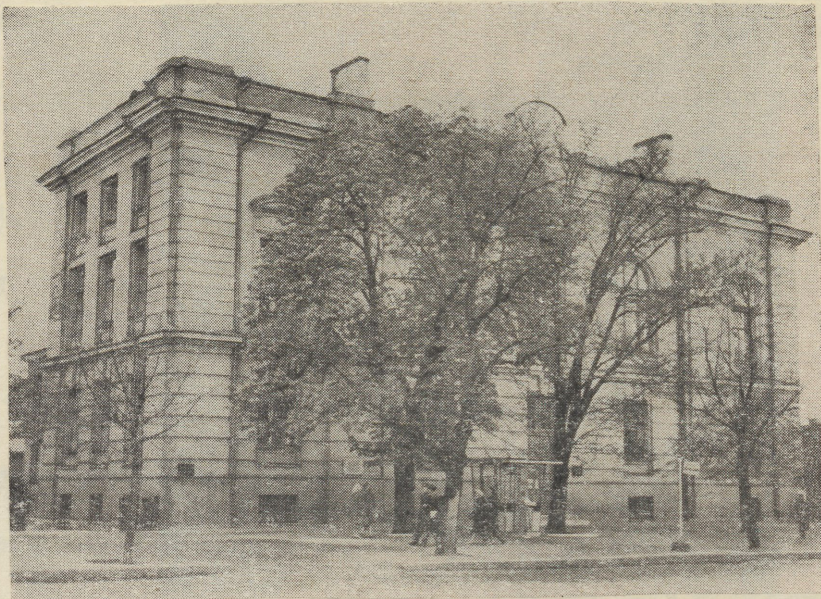
Korjanduse puhul antavate rinnamärkide kavand sirbi ja vasara kujutusega oli Joosep Saadi tehtud. Korjandusel oli rahva hulgas suur populaarsus. Paljud inimesed otse nõudsid ja otsisid punase viisnurga kujutusega märke, öeldes märke rinda pannes: "Saab kord ometi ka oma õiget seisust näidata!" 2)

1) "Tööraha Hääl" nr. 25, 12. juulil 1923.a.

2) Alide Lepa mälestused, EKPA käsikirjafond.

Nii hiilgas 15. juulil tuhandete tööliste rinnal punane viisnurk kodanlusele nii kohutava sirbi ja vasaraga.

Kui sama aasta septembris moodustati 16 töölisorganisatsiooni osavõtul asutatava Tööliste Maja Komitee, olid siin osavõtjateks ka "Spartakus" ja "Valvaja".) "Spartakuse" liikmed võtsid aktiivselt osa võitlusest oma "Tööliste Maja" eest, kogusid raha, teenindasid ja esinesid peoõhtutel, mille sissetulek läks "Tööliste Maja" heaks. "Spartakuse" liikmed olid ka töölisajakirjanduse igapäevasteks abimeesteks.

Maja Tallinnas Estõnia puiestee 8,
kus asus "Tööliste Kelder".

1) "Töö Lipp" nr. 3, 8.sept. 1923.a.

Sageli tuli trükikojast lehed, mis äsja olid trükimasina alt välja tulnud, kohe kõrvale toimetada, et need ei sattuks politseinike kätte. Siin oli jällegi vaja töölissportlaste abi. Suleti ju ainuüksi 1924.a. jaanuarist kuni augustini töölislehte 12 korda. Siiski ilmus ajaleht tööliste toetusel ikkagi edasi, vahetades pidevalt nimetust ("Teadete Leht", "Söna", "Meie Söna", "Säde", "Meie Leht", "Töde", "Meie Siht" jne.) Sportlased poetasid end selgitustöö eesmärgil ka mitmesugustesse kodanlikesse organisatsioonidesse. Ei olnud koosolekut, miitingut või demonstratsiooni, millest spartaklased poleks osa võtnud. Vabrikutes levitati salajasi üleskutseid ja lendlehti, kleebiti neid majade seintele ja toimetati sõjaväeosadesse.

Töölissportlaste read aga kasvasid jõudsasti. 1923.a. lõpul oli Eestis juba 15 mitmesugust töölisspordiorganisatsiooni.¹⁾ Eesti Tööliste Partei, mis oli kujunenud põrandaaluse Kommunistliku Partei legaalseks organisatsiooniks, ja selle partei noorteosakonnad organiseerisid koostöös töölisspordiseltsidega töölisnoori-spordiühilisi. 26.augustist kuni 2. septembrini kuulutati välja noortööliste organiseerimise nädal.²⁾ 2.september oli

1) EKPA, fond 24, nim. 22, s.-ü. 313, l.10

2) EKPA, fond 4818, nim.1, s.-ü.1, l.4

Töölise Ma-
ja Tallinnas
Kosmonaut
Gagarini
puiestee 24
(end. Vaksali
puiestee 8a)

noortöölilistele püha, mil korraldati noortepidustusi, sportlikke esinemisi jne. Paides, Valgas ja mujal organiseeris Eesti Töölise Partei "Spartakuse" osakondi ja spordiringe. Näiteks Valgas määrati "Spartakuse" haruseltsi asutamine 11. novembriks 1923.a. ja paluti sel puhul saata esindaja Tallinnast, kes kõneleks teemal: "Töölisnoored ja sport."¹⁾

1) EKPA, fond 4811, nim.1, s.-ü.2, l.5

Töölisspordiorganisatsioonidele kaadri ettevalmistamiseks planeeriti "Spartakuse" juures läbi viia spordiinstruktorite kursusi.

Kuid mida tegid siis töölissportlased ära kodanlikes organisatsioonides? Kui 1924.a. kodanlikud noorsooseltsid kuulutasid välja nn. üleestaalalise noorsookongressi, püüdsid töölissportlased sellest massiliselt osa võtta, et kasutada seda ära kodanluse paljastamiseks. "Valisime oma esindajaid kongressile endiste ametiühingute noorte komisjonide poolt," jutustab töölissportlane F.Kaur, "kuid delegaatide mandaadid tühistati põhjusel, et need ametiühingud on suletud. Valisime siis esindajaid spordiseltside noorterühingide poolt. Ka nende mandaadid tühistati. Moodustati Kehrase kiiresti uue noorte spordiseltsi "Vambola". Valisime esindajad. Ikka tühistati mandaadid. Kuid mitmed meie seltsimehed pääsesid siiski koolinoorte esindajatena kongressile ja isegi tööpresiidiumi (A.Milits, R.Abé). Nad esitasid kongressile rea kodanlikku korda paljastavate resolutsioonide projekte.²⁾

Peagi märkis kodanlik valitsus töölisspordiseltsis "Spartakus" jõudsalt kasvavat ohtu. Siiski võttis ta esialgul teise taktika: ei rüüstanud kohe organisatsiooni, vaid hakkas selle juhte hä-

1) F.Kauri mälestused, "Karastumine", lk.101

vitama. Mitmed juhatuse liikmed areteeriti, mitmed neist nagu Linda Vaarman, Benita Lauristin, Oskar Sihver ja teised olid sunnitud vanglasse sattumise vältimiseks siirduma Nõukogude Liitu.

1924.aasta 21. jaanuaril pani kaitsepolitsei üle kogu maa toime töölisorganisatsioonide rüüstamisi. Rüüstati ka töölisspordiselts "Spartakus". Aleksander Resev, Hendrik Allik ja teised aktivistid areteeriti. Kuigi "Spartakuse" sulgemise ametlik otsus tuli alles 1925.a. mais, oli tegelikult sellest alates ka "Spartakuse" legaalsel tegevusel lõpp.¹⁾ Jälle pidi töölissportlased otsima varju karskusselts "Valvaja" katuse all, kuni hakkas tegutsema uus spordiselts "Eelvägi".

✕ Selleks ajaks oli tekkinud ammu juba vajadus oma töölisspordiajakirja järele. Ajakirja ilmumiseks saadi lõpuks luba, tulid kokku ka esimesed kaastööd. Kirjutusi ja fotoklišeesid saabus isegi Soome Tööväesportdiliidult. "Töölisspordi" esimene number pidi ilmuma enne töölisspordiorganisatsioonide II konverentsi, mis oli kavas 14. detsembril 1924.aastal. Selle katkestas aga oktoobris kaitsepolitsei poolt toime pandud uus rüüstamine, mille tagajärjel suur osa töölissportlaste aktivist vangistati. "Töölisspordi" väljaandmisest ei saanud nüüd olla enam juttugi.²⁾

1) Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost II, lk. 125

2) E.Dreimani mälestused, "Karastumine", lk.229

1924.aastal, kui majanduskriis Eestis jõudis oma haripunkti, muutus klassivõitlus äärmiselt teravaks. Rõhutatud klasside häda ja viletsus oli süveneva majanduskriisi ja kodanluse rahvavastase poliitika tõttu jõudnud oma haripunkti. Väljakannatamatu majanduslik olukord ja arveteõiendamised ning poliitilised protsessid töörahva parimate esindajate üle olid kütnud atmosfääri ülikuumaks. Proletariaadi enamus hakkas üha enam pooldama julget ja revolutsioonilist tegutsemist kodanluse vastu.

Niiviisi olid Eestis 1924.aastal olemas revolutsioonilise situatsiooni põhimomendid: 1) valitsevate klasside võimu kriis - oli tekkinud olukord, kus kodanlus enam ei suutnud valitseda vanal, "demokraatlikul" viisil; 2) rõhutatud klasside häda oli muutunud väljakannatamatuks; 3) rõhutatud klasside revolutsiooniline aktiivsus oli tunduvalt suurem kui tavalisel "rahulikul" ajal.¹⁾ Arvestades olukorda, asus partei ettevalmistama relvastatud väljaastumist. Oluline osa oli siin tööliisspordiorganisatsioonidel ja tööliissportlastel nii agitatsiooni läbiviimisel rahvahulkades kui ka otseste relvastatud võitlusaljade ettevalmistamisel.

Kuigi "Spartakuse" organisatsioonid olid jaanuarikuu rüüstamise tagajärjel tõsiselt kannatanud, suudeti, tänu pörandaaluse Kommunistliku partei ja

1) Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost II, lk. 105

Kommunistliku noorsooühingu aktiivsele tegevusele, oma ridu uuesti tugevdada. Juba 6. märtsil 1924.a. korraldas "Spartakus" "Töölise Majas" koosoleku, kus kutsuti rahvast üles kukutama kodanlikku diktatuuri ja taastama nõukogude korda.¹⁾

✕ Töölissportlased olid alati olnud maidemonstratsioonidest aktiivsemateks osavõtjateks. Juba 1922.a. 1. mai meeleavaldusel, mis oli üks võimsamaid Tallinnas, sammusid töölissportlased loosungi all: "Värise rasvunud kodanlus! Siit tulevad sinu hauakaevajad - noored kommunaarid!"

1924.a. 1. mai meeleavalduse revolutsiooniliste loosungite alla kogunes aga 10 - 12000 pealine rahvahulk, kes siirdus miitingule Stroomi randa. Veelgi aktiivsemalt võtsid töölissportlased osa 3. augustil toimunud sõjavastasest meeleavaldusest "Töölise Majas juures". Tol päeval kogunes Vaksali puisteele ligi 4000 inimest, kes hakkasid kella 11 paiku liikuma punaste lippude ja revolutsiooniliste laulude saatel. Kuna politseiülemal luba meeleavalduseks puudus, oli karta politsei tugevat rünnakut. Töölissportlastele oli antud kindel ülesanne: kaitsta demonstratsiooni politsei kallaletungide eest. Ülesannet täideti suurima ennastsalgavusega. Ratsapolitsei ilmudes piirasid sportlaste salgad politseinikud rõngasse, püüdes neilt võtta võimaluse demonstrantide kolonni

1) A. Sunila, Eesti proletariaadi relvastatud ülestõus 1. detsembril 1924.a., lk. 58

kiiluda. Suuri vaevu läks politseil lõpuks korda demonstrantidelt üks lipp kätte saada, mis võitluses rebenes puruks. Püüti tungida ka teiste lippude kallale, kuid politseinikud tõrjuti tagasi. Ühelt ratsapolitseinikult tõmmati möök koos tupega ära ning murti katki, teiselt võeti ära möök koos revolvriga.¹⁾

Mõned päevad peale meelevaldust langesid jällegi mitmed töölissportlased areteerimise ohvriks.

Töölissportlased võtsid osa igast meelevaldusest, enamasti ühises kolonnis. Noorte usuvastasest meelevaldusest Pirital võeti osa spordiröivastuses. Peale üldiste meelevalduste korraldati ka sportlike demonstratsioone. Üheks selliseks oli murdmaajooks Mustamäelt läbi linna "Tööliste Keldri" ette töölisspordi propageerimiseks.²⁾

Valmistudes ette võimu ülevõtmist suunas Kommunistlik Partei töölisspordiselti intensiivsemale tööle ka maanoorte hulka. Seflustöö läbiviimiseks valiti vabrikute ja ettevõtete töölisorganisatsioonide poolt 3-liikmelised vennaskomisjonid, kes asusid omale määratud piirkonnas tööle seltside loomisel, korraldasid loenguid ja ettekandeid, rahvapidusid, spordivõistlusi jne. "Juurus korraldasime peo", jutustab nendest üritustest osavõtja Alide

1) "Meie Leht" nr. 11, 12. augustil 1924.a.

2) E. Dreimani mälestused, "Karastumine" lk. 237-238

Lepp, "pidasin seal lühikese kõne. Meie laulukoor esines revolutsiooniliste lauludega. Kanti ette ka lühinäidendeid ja esineti sportlike ettekannetega!"¹⁾

Töölisklassi relvastatud jõudude organiseerimisel kasutas partei oskuslikult legaalseid noortekomisjone ja tööliisspordiseltsi. Nii organiseerisid rida kommunistlike noori Tallinnas võitlussalku spordiseltsi "Eelvägi" katte all. See spordiselts, nagu märgiti kodanlikus "Päevalehes" 6. mail 1925.a., "... oli asutatud selleks, et kogude ja organiseerida aktiivsematest noortest - riigivastastest - mõjuvõimsaid lööksalku, kes mässukatsel pidid esimestena barrikaadidel võitlema."²⁾

Väike-Maarjas kus 20-ndate aastate algul teutses aktiivselt revolutsioonilistest koolinoortest koosnev illegaalne EKNÜ kollektiiv, tööliisspordiseltsi polnud. Revolutsiooniline võitlussalk aga tuli asutada.

1924.a. suvel ühel illegaalsel kommunistlike noorte koosolekul, millest võtsid osa Pandivere, Vao ja Porkuni kommunistlikud noored eesotsas EKNÜ esinaja J.Meeritsaga, otsustati kohalik spordiselts "Vambola" üle võtta. Friedrich Ross, üks Väike-Maarja kommunistlike noorte organisatsiooni rajajaid, kes tol ajal õppis kohalikus ühingümnaasiumis, jutustab

1) A.Lepa mälestused, EKPA käsikirjafond

2) "Päevaleht" nr. 420, 6. mail 1925.a.

oma mälestustes "Vambola" ülevõtmisest: "Mõtlesime ja arutasime kuidas seda konkreetset teha. Varsti oligi plaan valmis. Järgmisele spordiseltsi "Vambola" üldkoosolekule, kus pidi valitama uus juhatus, läksime kõik kommunistlikud noored koos oma poolehoidjatega. Suur oli "Vambola" seniste juhtide hämmastus, kui nad vähemusse jäid. Uude juhatusse valiti meie, kommunistlike noorte esindajad. Uus juhatus sai aga töötada väga lühikest aega, sest nii kohalikule politseile kui ka kooli reaktsioonilisele õpetajaskonnale, eriti aga kooli valgekaartlikule direktorile, selgus peagi, kes "Vambola" juhatused olid vallutanud. Nad ei võinud muidugi sellega leppida, et spordiselts, mida varem juhtisid kulakute võsukesed - kaitseliitlased, on nüüd üle võetud külaproletaarsete noorte poolt viimaste organiseerimiseks ja kommunistlike ideede levitamiseks. Võimumehed tegid kiire otsuse, et gümnaasiumi õpilased ei tohi väljaspool kooli mingisugustest ühiskondlikest organisatsioonidest osa võtta. Tähendab, kui tahad õppida, astu spordiseltsist välja."¹⁾

Sellest hoolimata, et siinsetelt kommunistlikelt noortelt võeti sel teel legaalne spordiselts, jätkus ülestõusu ettevalmistamine ikkagi. Loodi võitlusgrupid ning kommunistlikud noored muretsesid hulgaliselt relvi, millest osa isegi Tallinna saadeti.

1) F. Rossi mälestused, "Karastumine", lk. 244

Kommunistlikud noored R.Tikkar, V.Vollmann ja teised moodustasid ka Narvas salaja võitlussalku kohaliku tööliisspordiseltsi "Täöväe" liikmetest. R.Tikkar käis teiste pörandaaluse kommunistliku noorsooühingu juhtivate seltsimeestega noori ja tööliissportlasi ülestõusuks organiseerimas veel Tapal, Kundas, Rakveres ja mujal. Kommunistliku noorsooühingu organisatsioonidel olid ka omavahel küllaltki tihedad sidemed. "Mõnigi kord tuli meil ka Kundas käia kommunistlikke lendlehti viimas ja koosolekuid korraldamas ning löökrühmi organiseerimas," jutustab F.Ross, "Kunda kommunistlike noorte aktiivseteks tegelasteks olid, nagu ma mäletan, K.Veeborn ja Rapper. Meie, Väike-Maarja kommunistlikud noored, pidasime tihedat kontakti ka Jõhvõ kommunistliku noore Koppeli ning Narva kommunistlike noorte R.Tikkari ja H.Kallasega."¹⁾ Omavahelise kontakti pidamiseks kasutati mitmesuguseid varjatud vorme. Heinrich Ross jutustab oma mälestustes, kuidas kord kui oli vaja sõita Kundasse, mindi sinna ühe Rakvere ekskursiooni koosseisus. Kundas aga oli Heinrich ja Friedrich Rossil ning P.Paumannil kohtumine kohalike seltsimeestega ja peeti maha isegi koosolek.²⁾

Pärnus kujunes alal legaalseks töölisnoorte organisatsiooniks Pärnus karskusseltsi "Valgus"

1) Friedrich Rossi mälestused, "Karastumine", lk.245

2) Heinrich Rossi mälestused, EKPA käsikirjafond

spordiosakonnid. Selle juhatus koosnes peamiselt noorproletaarlastest. Spordiosakonnal oli paar korda nädalas, öhtuti, kasutada linnavõimla, kus käidi sportimas. Samas lahendati ka muid pörandaaluse kommunistlike noorte organisatsiooni küsimusi. Vabrikutes ja koolides levitati spordiosakonna poolt pörandaalust ajakirja EKNÜ Keskkomitee häälekandjat "Noor Proletaarlane". Oli juhuseid, kus "Noor Proletaarlane"numbrid ilmusid isagi koolimaja koridori seinale või koguni klaasitud teadaannete tahvlile. Kõigist noorte koosolekutest võeti osa, et selgitada oma võitluseesmäärke.¹⁾

Hiljem jätkas seda tööd tööliisspordiseltsi "Herkulese" Pärnu osakond ja tööliisspordiseltsi "Edasi". Viidi läbi spordiõhtuid, sageli korraldati pidusid. Üks niisugustest toimus 19. jaanuaril 1924.a. kus oli kavas võimlemisettekanded, püramiidid, näidend jne,²⁾

Aktiivsemateks Pärnu noorteks tööliissportlaste organiseerimisel olid vennad Arkadi ja Voldemar Andresenid, kes peale 1. detsembri ülestõusu langetasid kodanluse ohvritena.

Tartus oli noorsoo revolutsioonilise liikumise baasiks Tartu Töölisnoorte Kesknõukogu juures asuv spordiseltsi "Herkules", mis sama nime all

1) Vladimir (Mart) Kangeri mälestused, "Karastumine" lk. 253-254

2) ENSV ORRKA, fond 1755, nim.1, s.-ü. 1.1

eksisteeris edasi ka peale samanimelise seltsi sulgemist Tallinnas. See tööliisspordiselts asutati 14. novembril 1922.a. Initsiaatoriks spordiseltsi loomisel olid hilisemad karastunud revolutsionäärid Oskar Sepre, Hans Heidemann jt.¹⁾ Ühing organiseeris laialdast tööd töölisnoorte hulgas. Kuigi ühingusse võeti vastu vaid kontrollitud noori ja liikmeksastumiseks oli vajalik kahe endise liikme soovitus, kasvas seltsi kuulujate arv varsti üle 120-ne. Ühingu liikmete hulka kuulusid ka kommunistid Voldemar Sassi, Arnold Veimer, Olga Künnapuu jt.²⁾ Oma töös ei piirdunud mitte ainult Tartu linnaga, käidi selgitustööd tegemas ka Otepääl ja Jõgeval, juhatuseliige Artur Marmor käis korduvalt mitmel pool valdades tegemas selgitustööd Tööraha Ühise Väerinde kasuks ning kohalikkudele aktivistidele juhtnööre viimas.³⁾

Tööliisspordiühingute liikmete revolutsioonilisus oli selgelt väljendatud kõikjal. Ka Viljandis loodi võitlussalku "Spartakuse" kohaliku osakonna liikmetest. Nii olid arenenud varasematest "Töölister Keldri" kaitseks moodustatud tööliissportlaste kaitsealkest välja võimsad töölisnoorte löögrühmad, kes tööliisspordiseltsides tegeledes karas-

1) ENSV ORRKA, fond 1777, nim. 1, s.-ü.1, l.2

2) ENSV ORRKA, fond 1777, nim. 1, s.-ü.3, l.6.-7

3) ~~EKPI~~, fond 24, nim. 24-1, s.-ü. 272, l

tasid end füüsiliselt ning olid vajaduse korral valmis iga hetk välja astuma, relvaga käes, töötava rahva taotluste elluviimise eest. Nüüd olid päevakorras ka laskeharjutused, kavandati plaane vastase tugipunkti ülevõtmiseks. Muudatusi oodati kõikjal.

Kodanlus omalt poolt püüdis teha kõik, et suruda maha töötava rahva vabaduspüüdu. Selleks rakendati hirmutamist, terrorit, äraostmist. Poliitilised kohtuprotsessid olid saanud igapäevaseks asjaks.

Kui kodanlus lavastas töölisklassi parimate esindajate hävitamiseks ja töörahva hulkade hirmutamiseks rea protsesse, siis "149" protsessil" kõnelesid kodanluse esindajad erilise hirmuvärinaga töölisnoorte spordiorganisatsioonidest "Herkulesest" ja "Spartakusest" kui revolutsiooniliste noorte koondumiskohtadest, kui kommunistliku internatsionaali esindajatest. Valitseva klassi kartus töölisnoorte ühtekuuluvuse ees oli niivõrd suur, et süüdistuse hulgas oli ühe tõsise süüdistusena välja toodud isegi see, et töölissportlaste kongressil kõneldi, et "harjutused ja mängud peavad olema rajatud "k o l l e k t i i v s e l e a l u s e l e"" (sõrendus V.E.) 1)

Protsessi kaebelustele Hendrik Allikule,

1) EKPA, fond 24, nim.24-1, s.-ü. 272, l.47

Vladimir Kangerile, Jaan Tombile, Aleksander Resevile, Eduard Veile, Peeter Petreele, Joosep Saadile, August Mäematile, Herman Vilele, Hans Kaigule, Karl Tuisule, Leena Laidile, Meeta Kruugile ja Olga Künnapuule esitati tõsise süüdistusena nende kuulumine legaalsesse tööliisspordiorganisatsiooni "Spartakus" liikmeskonda, Hendrik Allikule, Joosep Saadile ja Hans Kaigile oli veel lisaks esitatule pandud süüks "Spartakuse" liikmekaartide leidmine nende juurest läbiotsimisel.¹⁾

Töölisklassi ja tööliissportlaste ridadest langes pidevalt valge terrori ohvritena välja seltsimehi. Read aga ei hõrenenud, nende kohta asusid täitma uued kindlameelsed võitlejad. Hukkunute ja vangistatute mälestus on töölisnoortele püha. Kokkutulemistel meenutati alati langenud ja areteeritud seltsimehi. Nendele oli ka pühendatud leinamarss, mida neil päevil käsikirjas levitasid tööliissportlased Pärnus:

Rind lõpmata armastust rahvale täis
teid võitlus on kaammule kandnud.

Kuid rahva heaks õiguse, priiuse eest
mis oli - kõik ohvriks te andnud.

Ei võinud te vagusalt vaadata päält

kui vägivald ahelaid köitis,

sest võimsalt te tõstsite võitluses häält,

mis miljoneid lõkkele süütas.

1) EKPA, fond 24, nim.24-1, s.-ü. 272, 1151-100

Küll timukad surmale mõistsivad teid,
ei halastust, õigust nad tundnud.
Kuid uhkelt, pea püsti, truult viimselgi teel
veel kallimad aastad te kandnud.

Küll säravas lossis on pidu veel hoos,
ei peekrite kölin seal väsi.

Kuid seinale tulistel tähtedel toob
otsust neil hirmutav käsi.

Tünd tulnud, kus purustas priiuse väes
ju ahelad ärganud rahvas...

Head und teile, vennad, meil püha see paik,
kus vaibuhd te võitluses vahvas. 1)

Eestimaa Kommunistliku Partei hindas kõrgelt oma legaalsete töölisorganisatsioonide tegevust. 1924.a. märtsis J. Anveldi poolt koostatud põrandaaluse EKP organisatsioonide skeemis on tööliisspordiorganisatsioonidele oluline koht. Skeemi järgi on tehtud tööliisspordiorganisatsioonide tegevuse otsene juhtimine ülesandeks põrandaaluste komsomoliorganisatsioonidele. Kuigi neis ei olnud loodud eraldi kommunistide gruppe ja lähtudes konspiratiivsetest seisukohtadest, ei olnud see seal ka vajalik, töötas neis ühingutes hulgaliselt põrandaaluse Kommunistliku Partei liikmeid. 2)

1) ENSV ORRKA, fond 1755, nim.1, s.-ü.2, l. 10

2) EKPA, fond 24, nim.22, s.-ü. 313, l. 6

Voldemar
ja
Arkadi
Andresen, -

töölisspordiorganisaatorid
Pärnus, kes langesid ko-
danluse terrori ohvritena
peale 1924.a. 1.detsembri
ülestõusu lüüasaamist.

Relvastatud ülestõusu ajendiks sai sõjakohtu metsik otsus "149 protsessil", mis täitis töötava rahva kannatuste karika ääreni. Et kodanlus oli "149 protsessi" ajaks igale poole välja pannud tugevdatud valve, siis otsustati ülestõusuga alata peale valvepostide kaotamise. 29. novembril toimuski EKP ja EKNÜ Keskkomiteede ühine nõupidamine, kus otsustati alustada ülestõusu 1. detsembri varahommikul. Ülestõusus paistsid eriti silma kommunistlikud noored - töölissportlased R. Pälson, O. Piir, A. Sommerling. "Noore Töölise" vastutav toimetaja A. Kõrgemaa ja teised, kes kodanluse ülekaalukate jõudude vastu võitlesid kuni viimse hingetõmbeni. Ülestõusu lüüasaamine andis suure hoobi kogu eesti töölisliikumisele. Ülestõusust osavõtmise pärast hukati kodanluse poolt hulk töölissportlasi, nende hulgas V. Vollmann, B. Plint, M. Dreiman, J. Kuuskman, Arkadi ja Voldemar Andresenid ning paljud teised. Vaatamata metsikule terrorile, vaatamata paljude töölissportlaste ja organisaatorite tapmisele ei suutnud kodanlus tööliisspordiliikumist siiski hävitada.

1. detsembri ülestõus oli rahvusvahelises proletariaadi võitluses tollel ajajärgul üks julgemaid ja otsustavamaid proletariaadi relvastatud väljaastumisi. Ta andis võitluskogemusi mitte ainult eesti tööliklassile, vaid kõigi maade töölistele. "Relvastatud ülestõus Tallinnas," kirjutas 1930. aastal "Pravda", "annab palju õpetlikku rahvusvahelisele

proletariaadile, kellel seisavad ees otsustavad lahingud kapitalismi vastu. Tallinna ülestõusust osavõtnute kangelasliku võitluse kogemusi tuleb tundma õppida kõrvuti vene proletariaadi ülestõusudega 1905.aastal ja 1917.aasta oktoobris, Saksa-
maa proletariaadi ülestõusudega 1919., 1921. ja 1923.aastal jne. 1)

Koostöö

1) "Pravda" nr. 330, 1. detsembril 1930.a.

IV P E A T Ü K K

Uute töölisspordiorganisatsioonide tekkimine ja areng 20-ndate aastate lõpul ja 30-ndate aastate algul.

1. detsembri ülestõusu lüüasaamine 1924.aastal ja sellele järgnenud enneolematu valge terror tõi endaga kaasa töölisorganisatsioonide purustamise. Kuigi tegutsevad töölisspordiorganisatsioonid juba enne said kodanluse poolt sagedaste rüüstamiste osaliseks, siis nüüd purustati need organisatsioonid täiesti. Vaatamata metsikule terrorile ei suutnud kodanlus aga revolutsioonilist töölisi liikumist täielikult lammutada. Olles küll sügaval pöranda all jätkas Kommunistlik Partei, õppides vigadest ja lüüasaamistest, sihikindlalt oma tööd.

EKP Keskkomitee tegi alates 1925.a. sügisest pörandaaluse kommunistliku noorsooühingu tegevuse juhtimise ülesandeks aktiivsele töölisspordilasele Voldemar Raeksonile.¹⁾ Peale 1. detsembri ülestõusu lüüasaamist, olid sotsid, kasutades olukorda, tugevdanud oma positsioone paljudes töölisorganisatsioonides. Partei Keskkomitee seadis kõigile kommunisti-

1) Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost II, lk. 135

dele ja kommunistlikele moortele ning teistele klassi-
teadlikele töölistele ülesandeks astuda sotside poolt
asutatavate organisatsioonide liikmeks ning muuta need
oma legaalse töö toetuspunktideks.¹⁾

Kui 1926.a. novembris toimus EKP konverents,
siis pöörati seal eriti suurt tähelepanu legaalsete
töölisorganisatsioonide tööst osavõtmisele. Mitmed
konverentsist osavõtjad nagu Viiljandi esindaja P.
Lindau, Kohtla esindaja A.Maurer-Prei, Saaremaa esin-
daja A.Orlov-Saar ja Harjumaa esindaja J.Jürna rää-
kisid konkreetselt vajadusest minna tööle ametiuhin-
gusse ja spordiseltsidesse. Konverentsil rõhutati, et
olemasolevad legaalsed töölisühingud tuleb muuta töö-
listeks klassivõitluse organisatsioonideks.²⁾

Samasuguseid ülesandeid rõhutas ka 1926.a. lõ-
pul toimunud Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu
konverents.

1926.aasta suvel moodustatigi vastavalt Kom-
munistliku Partei juhtnõõridele Tallinna Töölisspor-
di Ühing. Selle esimesi organisaatoreid oli Arved
Koppel raudteetehastest. Tolleaegses lendlehes öel-
dakse: "Töölised peavad ise end korraldama sportli-
ses tegevuses. Vaim, mida levitatakse kodanlistes
spordiseltsides, on töölisnoorele rikkuv."³⁾ Omalt
poolt toetasid uute töölisspordiorganisatsioonide

1) Klevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost
II, lk 138

2) Sealsamas, lk. 143

3) Kümme aastat Eesti Töölisspordi Liitu, lk. 14

loomist ka naabrite, Läti ja Soome töölisspordiorganisatsioonid, sidemed nendega tihenesid juba Tallinna Töölisspordi Ühingu asutamisest peale. Samasuguseid töölisspordiorganisatsioone nagu oli Tallinnas, tekkis ka Tartus, Pärnus ning mujal üle kogu Eesti. Näiteks Tartu Töölisspordi Ühing, mis loodi 1927.a. aprillis, muutus selle perioodi üheks elujõulisemaks noorsoo-organisatsiooniks Tartus. Oma esimesel aastapäeval oli see ühing juba saja-liikmeline. 1) Ajaläht "Tööraha Kiir" nr. 9 kirjutas 10. märtsil 1928.a. uhkusega, et sportlased otsustasid oma ulakoosolekul 4. märtsil 1928.a. aastapäeva puhuks valmistada rinnamärgid: "... viisnurk punasel põhjal, millele asetatud tähed T.T.S.Ü." 2)

Tallinna Töölisspordi Ühingu tegevuse alguspäevadest kõneleb ühingu esimees A.Koppel: "Alustada oli raske, puudusid ruumid tegutsemiseks, ei olnud spordiabinõusid ega spordiväljakuid. Esimene spordiala, millega hakkasime tegelema, oli võrkpall - see nõudis kõige vähem kulu. Siis asusime organiseerima ka jalgpallimeeskonda, tõime kuuli, ketta ja oda - see oli aluseks kergejõustikule. Juhatuse liikmete vastutusel võeti Tallinnas Resev-Reseli ärist vajalikud spordiabinõud võlgu. Need olid T.T.Ü. esimesed sammud." 3)

1) "Edasi" nr. 88, 5.mail 1964.a.

2) "Tööraha Kiir" nr. 9, 10. märtsil 1928.a.

3) Tallinna Töölisspordi Ühing, 1926 - 1936, lk.11

Kuigi 1926.a. asutatud Tallinna Töölisspordi Ühing ja teised taolised organisatsioonid ei olnud kaugeltki niisuguse revolutsioonilise vaimu kandjateks kui kahekümnendate aastate esimese poole otseselt revolutsioonilist tööd teinud töölisspordiseltsid, deklareeriti ka nüüd otsesest mittenõustumist kodanluse poliitikaga. "Töölisspordiliikumine on aus, otsekohene ja sirgjooneline," kirjutati 1936.a. ilmunud Tallinna Töölisspordi Ühingu juubelialbumis. "Ta ei mõtlegi salata, et ta on vaid üks osa, üks tiib üldisest töölisliikumisest, mille ajalooläseks ülesandeks on töötavate kihtide vabastamine kapitalistliku ülemvõimu alt ja sotsialismi kaudu uue, õiglasema majandusliku ning ühiskondliku korra maksma panemine," Ja pisut edasi: "Kehalise kasvatuse kaudu tahab töölisspordlik liikumine - niipalju kui see on võimalik - tõsta töölistkonna kehalist tervist, mida laastavad kapitalistlikud töömeetodid ja tänapäeva ühiskondlik elu. Selles mättes töölisspord võitleb kehaarengu unustussejätmise vastu, ta viib kehalise täiuse, osavuse, kauniduse ja vastupidavuse hindamise juurde ning muutub seega masside tervishoidlikuks spordiks."¹⁾

Ehkki enamuse tolle perioodi ^{1926.} spordiühinguid sattus sotside reformistlike liidrite mõju alla, ei olnud töölisspordiühingute lihtliikmete valdava

1) Tallinna Töölisspordi Ühing 1926 - 1936, lk. 4-5

enamiku meelsus kaugeltki reformistlik. Hiljem oli sotside partei juhtkonnal küllaltki peamurdmist, et suunata spordiliikumistest osavõtivate noorte tegevust, kes sugugi ei saanud rahunud olla kentiva ebaaiglase uniskonnakorraga, endile vastuvõetavatesse rööbastesse. Töölisspordiühingute poolt, sinna kogunenud kommunistide ja kommunistlike noorte suunamisel, väljakuulutatud radikaalsed seisukohad olidki selleks teguriks, mis muutis need ummikust väljapääsu otsivate noorte koondumiskohtadeks.

Tallinna Töölisspordi Ühingu
juhatus.

Kodanlus võttis aga uute töölisspordiühingute tekkimise otsekohe vastu turris okastega. "Milleks on tarvis töölissporti?" kirjutas kodanlik "Päevaleht". Kõneldes töölisspordiühingute organiseerimi-

sest, märgiti silmakirjalikult: "Spordipöällul on alati olnud ühine söbralik pere, kes sinna ka ei kuulunud - lukksepad, kingsepad, autojuhid ja kirjutajad." Ajaleht sulleb siin meelega silmad tegelikuse ees, nagu oleks tööpoolest töölisklassi esindajatel vaba sissepääs kõrge osavõtumaksuga võimlatesse, staadionidele, jahtklubidesse ja tennisväljakutele. Ning jällegi nutetakse variserlikult spordi seosest poliitikaga. Nähtavasti vähe lootes oma veenmisjõule, lisatakse aga kohe ähvardus: "Tegevsporlastele meeldetuletuseks olgu tähendatud, et tööliühingusse astudes nad üldisest spordiliikumisest seega kõrvaldatud on. Osavõtt rahvusvahelistest võistlustest ja olümpiaadidest muutub võimatuks."¹⁾

Nii kogu spordi ja veel eriti tööliisporadi olukord Eestis ei olnud materiaalsete võimaluste poolest kuigi kerge. Selle kohta on ka eelpool toodud näiteid. Kuna riik mitmetele organisatsioonidele lahkelt omalt poolt toetust lubas, siis tõsteti riigikogus üles ka spordiliikumise rahaline toetamine riigieelarvest. Selles organis aga kohtas iga selline avaldus teravat vastuseisu. Eriti oli riigikoguliige L. Johanson tuntud ägeda spordivaenlasena. Tema kõnedes kordusid sageli fraasid spordi kohta: "Ega pommitõstjad riiki üleval hoia," "ega riik mõni tsirkuse peremees ole!"

1) "Päevaleht" nr. 114, 28. aprillil 1927. a.

Ja kuigi "Päevaleht" samas kirjutas; et "... kurdamele ikka surevuse, haiguste ja taudide rohkuse üle Eestis, samuti halbade korteriolude üle, kuid samal ajal võitleme liikumise vastu, mille sihiks inimesi päikese kätte ja tegevusele vabas õhus viia... Kes vähegi tahab asjasse süveneda, see peab tunnistama spordiliikumise tarvidust..."¹⁾ Vaatamata sellele jäi aga spordiliikumine ja ammugi töölisspordiliikumine esialgu ilma igasugusest riiklikust toetusest.

Oma tegevuse populariseerimiseks ja sportlaste pere koondamiseks korraldati Tallinnas 1927.a. augusti lõpul töölisspordipidustused. Neist võtsid külalistena osa ka Soome ja Läti töölisspordiliitude võistkonnad. Nüüd oli juba olemas võimalus uue ülemaalse keskse töölisspordi juhtiva organi loomiseks. Pärast pidustusi tuligi Tallinnas 27. augustil kino "Kungla" ruumides kokku töölisspordiühingute konverents. Sellest võtsid osa Tallinna Töölisspordi Ühing, Pärnu Töölisspordi Ühing ning Tartu, Narva, Järva-Jaani ja Valga ametiühingute spordiringid. Asutati uus ülemaaline organisatsioon Eesti Töölisspordi Liit.²⁾ Liit tegutses üle aasta ilma põhikirjata ja alles 1928.a. kinnitati selle põhikiri. Tuleb märkida, et kuigi Töölisspordi Liitu kuuluvatesse organisatsioonidesse kogunesid noored, kes enamuses olid täis protestivaimu kehtiva ühiskonnakorra vastu,

1) "Päevaleht" nr. 22, 24. jaanuaril 1925.a.

2) Kümme aastat Eesti Töölisspordi Liitu, lk. 10

suutsid ETL-is juba algusest peale sotsid haarata juhtpositsioonid endi kätte. Nii ei lubatud reformistlikult häälestatud konverentsi liikmete poolt pahempoolsete tööliste organisatsioonide Eesti Töölise Partei ja karskusseltsi "Valvaja" esindajaid konverentsist osa võtta otsustava hääleõigusega, kuigi ka need organisatsioonid tegelesid töölistisportlaste organiseerimisega, ja nende juures töötasid spordiringid.¹⁾ Kogu ETL-i hilisemat ajalugu läbib punase joonena võitlus vasakpoolsete, kelle hulka kuulus enamus reasportlastest ja parempoolsete spordijuhtide vahel.

Punase Spordi Internatsionaal pidas neil aastatel intensiivset võitlust rahvusvahelise töölistisportdiliikumise ühtsuse teostamise eest. PSI töötas ühtse spordiinternatsionaali loomiseks välja seisukohad ja esitas need 1927.a. Helsingis peetud Luzerni Spordiinternatsionaali järjekordsele kongressile. Ühinemise põhiprintsiibiks pidi olema otsustavale klassivõitlusele positsioonidele asumine. LSI kongress aga lükkas need ettepanekud tagasi ja otsustas ametlikult ühineda II oportunistliku internatsionaali seisukohtadega. Peale selle keelati oma organisatsioonidel võtta osa 1928.a. üleliidulisest spartakiaadist Moskvast.²⁾

1) "Päevaleht" nr. 236, 31. augustil 1927.a.

2) История физической культуры, lk. 122-123

Need LSI kongressi otsused tulenesid sotsiaal-demokraatlike parteide üldisest reeturlikust poliitikast. Selleks ajaks olid need parteid muutunud juba kodanuse avalikeks abimeesteks.

Eesrindlik osa töölissportlastest LSI-s aga ei läinud oma juhtide jälgedes. Nende protesti eredaks väljenduseks Helsingi kongressi otsuste vastu oli oma delegatsioonide saatmine üleliidulisele spartakiaadile Moskvasse. Moskva spartakiaadil, mis toimus 1928.a. augustis, võttis osa 600 sportlast välismaistest töölisspordiühingutest ja -klubidest. Nende hulgas olid LSI arvukad sektsioonid Saksamaalt, Soomest, Lätist, Šveitsist, Tšehhoslovakkias ja ka Eesti töölissportlaste delegatsioon.¹⁾

NSV Liidu külastamine ja osavõtt spartakiaadist oli Eesti töölissportlastele suureks ja meeldejäävaks elamuseks. Eesti Töölisspordi Liidu tolelaegne esimees tuntud ajakirjanik Aleksander Antson kirjeldas oma muljeid Punasel Väljakul toimunud grandioosse spartakiaadi avapidustustelt 12. augustil 1928.a. järgmiselt: "Juba varahommikul täitusid kogu kesklinna tänavad tihedatesse ridadesse rivistunud sportlastest. Heliseva muusika saatel marssis kirevates spordikostüümides mehi ja värvilises võimlemisriietuses naisi Kremli poole. Kolonn kolonni järele, iga salk isavärvi spordiriietuses, saabus neid tänavale.

1) История физической культуры, lk. 123 ✓

Igast maailmakaarest valgus kilomeetrite pikkusi rongkäike Kremli asuvale Punasele platsile. Määratud rahvahulgad piirasid kõikjal kahelt poolt tänavaid, tervitades saabuvaid sportlasi, eriti välismaalasi, tormiliste kiiduavalduste ja hürraahüüetega. Paraadi alguseks oli kogunenud Punasele platsile üle 15000 osavõtva sportlase ja umbes 110000 pealtvaatajat. See oli kaunim ja mõjuvam paraad, mida ma eales olen näinud." 1)

Eesti töölissportlaste sportlikud kohtumised nõukogudemaa sportlastega olid tol ajal õige sagedased. Peeti võistlusi kergejõustikus, jalgpallis, poksis jne. Need kohtumised omasid spordihuviliste silmis suurt populaarsust ja tõmbasid alati kokku tohutul hulgal pealtvaatajaid. 1928.a. suvel toimus kohtumine jalgpallis Nižni-Novgorodis (praegune Gorki) kohaliku koondmeeskonna ja eesti töölissportlaste vahel jalgpallis. "Kuna ehitusel olev Nižni-Novgorodi uus staadion ei olnud veel valmis, peeti mäng vanal staadionil," kirjutab A. Antson. "See manutas aga ainult 12000 pealtvaatajat. Neid oli saabunud aga ligi kakskümmend tuhat. Umbes kaheksa tuhat pealtvaatajat jäi väravate taha. Kuigi teatati, et piletid on viimneni müüdud ja et staadionile ei saa enam lasta ainsatki inimest, enamus pealtvaatajatest ei lahkunud siiski. Taheti mängu näha iga hinna eest..." 2)

1) A. Antson ja R. Sirge "Tänapäeva Venemaa", lk. 146-147

2) Sealsamas, lk. 149

Samasugune spordipublik oli kõikjal. Järgmisel aastal toimus Moskva lähedases tööstuslinnas Gluhovos, kus tol ajal oli vaid 60000 elanikku, samuti eesti töölissportlaste kohtumine jalgpallis kohaliku koondusega. Ka siin nägid eesti töölissportlased enneolematut spordivaimustust. "Sadad pööraselt vihma. Köva sadu oli alanud juba hommikul ja

Karskusseltsi "Valvaja" spordi-
osakonna liikmeid Töölise Maja juures,
Vaksali pst. 8 1928.a.

muutus üha valjemaks õhtul, mil võistlus pidi algama. Pool staadionist oli lainetava vee all. Kuna Eesti meeskond aga juba järgmisel hommikul kindlasti pidi edasi sõitma, otsustati võistlus siiski pikade kaalutluste järel ära pidada. Spordiväljakule minnes olime kindlal arvamisel: ega tana pole ain-
satki pealtvaatajat. Kirjeldamatu oli aga meie üllatus,

Tallinna Töölisspordi Ühingu
korvpallimeeskond.

kui staadionile jõudes leidsime selle pealtvaatajatest täidetuna. Vihma sadas otsakuil oavarrest, kuid 6000 - 7000 pealtvaatajat ei lahkunud vist ainsatki... Püsida kestva saju all kohal poolteist tundi, mängu lõpuni. See oli sportliku huvi ülim tipp..."¹⁾ See oli ühtlasi ka huvi ja lugupidamise väljendus külalatuinud töölisspordivõistkondade vastu.

Eesti töölissportlased märkisid veel nõukogude spordipubliku erakordset korrektsust, mis suguigi seganud sündmusele innukalt kaasa elamast. Kui 1928.a. kevadel viidi Moskvas Meierholdi teatris

1) A. Antson ja R. Sirge "Tänapäeva Venemaa", lk. 150

läbi poksi maavõistlus, avaldasid eesti sportlased imestust publiku käitumise üle, mis nii põhjalikult erines harjumuslikest pealtvaatajatest poksivõistlustel. Sellekohasele küsimusele aga vastasid kohalikud spordijuhid, et kui tekiks lärm, see segaks võistlusi ja tooks kaasa võistluse katkestamise organisatsioonide poolt. Pealtvaatajad aga teadsid seda.

Üldse oli nõukogudemaal võistlusreisil viibivatele eesti töölissportlastele uudseks üldine suhtumine sportlastesse ja sporti. Oli ju nõukogudemaal ammugi esiplaanile tõstetud spordi kasvatuslik tähtsus ja eelkõige sportlastelt nõuti ranget distsipliini. "Sportlast kasvatatakse ja koheldakse inimesena, kellel peab olema ühenduses kehaline tervis ja ühiskondlike ja vaimsete töövoimete eeskujulikkusega," kirjutas võistlusreisil nähtu kohta A. Antson. "Spordi abil püütakse ühiskonna liikmeid kujundada sääresteks, et nad nii võimistelt kui algatusvõimelt oleksid esireas. Neilt nõutakse eeskujulikke saavutusi mitte ainult spordis, vaid enne kõike töös ja sotsialistliku riigi ülesehitamises." Märkides, et Nõukogude Liidus suhtutakse sportlastesse kõikjal austusega, kuid samas ka suure nõudlikkusega, tõi A. Antson näite, kus Nižni-Novgorodis peetud Eesti ja nõukogudemaa sportlaste poksi- ja maadlusvõistlustel esines keskkaalus eestlase Pohla vastu üks parimaid nõukogude maadlejaid spartakiaadi võitja Ribson.

Tasavägine maadlus kuulutati kohtunike poolt üksmeelselt viigiliseks. Ribson, kes tagajärjega rahul ei olnud, esitas protesti. Kohtunikud, arutades protesti, kinnitasid otsuse teistkordselt. Mees aga tundis end sellest niivõrd puudutatuna, et saanud teada otsuse, lahkus vaikides koosoleku ruumist ning ei ilmunud hiljem ka auhinda vastu võtma. Samuti oli ta ainukeseks sportlaseks, kes öhtul korraldatud ühisele koosviibimisele tunduvalt hilines. Üksnes nende süütegude eest karistati meest sportlikult ebakorrektsel käitumise pärast kolmeaastase võistluskeeluga.¹⁾ Ka niisugused juhtumid õpetasid eesti töölissportlasi, aitasid neil paremini mõista nõukogude spordi olemust.

Eesti töölissportlaste võistlusreisid nõukogude maale ulatusid üsna kaugemale. Käidi isegi Sverdlovskis. Siinsetel võistlustel võitis Al-der Antson 1500 m jooksu. See võistlus toimus erakordsetes tingimustes. "Juba starti asumisel algas tugev köueilm. Kogu jooks möödus ägeda vihmavalingu ja pea vahetpidamata välguheidete keerises. Ime, et välk mõnd võistlusest osavõtjat maha ei löönud... See oli mu sportliku tegutsemise pika aja jooksul üks huvitavamatest ja omapärasematest võistlustest,"²⁾ jutustas A. Antson.

1) A. Antson ja R. Sirge "Tänapäeva Venemaa", lk. 155

2) Sealsamas, lk. 162

Selleks ajaks kui toimusid need võistlusreisid oli Eesti Töölisspordi Liit oma tegevuses teinud mitmeidki edusamme. Varsti pärast ETL-i asutamist tekkisid ühingud Rakverre, Viljandisse, Viitnale, Tallinnasse uusi ühinguid jne. Poole aasta jooksul kasvas ETL-i kuuluvate organisatsioonide arv enam kui kahekordseks. Hakati harrastama võimlemist, sportmänge, poksi, kergejõustikku, jalgpalli jm. Kui 1927.a. sügisel kuulus ETL-i 4 ühingut umbes 300 liikmega, siis 1928.a. lõpuks oli see arv suurenenud juba 18 ühinguks ja liikmete arv 1270-ni. Suurim ETL-i kuuluva test ühingutest oli Tallinna Töölisspordi Ühing, mis oli ühe aastaga kasvanud 61 liikmelisest kuni ligi 300 liikmeni.¹⁾

Kiviõli kaevurite jalgpallimeeskond
enne võistlust 1933.a.

1) "Rünnak" nr. 6, 1928.a. lk. 182

Liidu esimestest üritustest olid suuremateks algaastal toimunud töölisspordi pidustused Tallinnas. Neist oli osavõtjaid Tallinnast 110, Pärnust 22, Tartust 10, Viljandist 14, Nõukogude Liidust 16, Lätist 26 ja Soomest 15 sportlast.¹⁾ Need pidustused ärataksid tähelepanu mitte ainult Eestis, vaid ka väljaspool. Pidustuste kohta ilmus NSV Liidu, Saksamaa, Soome ja Läti ajakirjanduses mitmeid kirjutusi.

Eesti töölissportlaste spordisidemed teiste maade revolutsiooniliselt meelestatud töölisnoortega ja eriti nõukogudemaa noorsooga olid pinnaks silmas Eesti Sotsialistliku Töölispartei reformistlikule juhtkonnale, kes tegi meeletuid jõupingutusi kogu töölisspordiliikumise oma mõju alla saamiseks. Sotside partei häälekandja "Rahva Sõna" tõstis suure hädakisa ohust, mida toovad endaga kaasa spordisidemetepidamine nõukogude sportlastega. Kirjutades, et 1928.a. spartakiaadile Moskvasse "... sõitsid Internatsionaalide keelust küsimata pea kõik liitu kuuluvad paremad sportlased... Meeskonna esindajatena oli aga Moskvase teekonnal kaasas pea terve liidu juhatus..."²⁾ tunnistas ta aga tahtmata sotside rahvavaenuliku poliitika ebapopulaarsust töölisnoorte-sportlaste hulgas. Kuigi Eesti Töölisspordi Liit, kui iseseisev spordiorganisatsioon ei allunud ametlikult

1) "Rünnak", nr 6, 1928, lk. 182

2) "Rahva Sõna" nr. 140, 23. juunil 1929

sotside parteile, arutas nende partei keskkomitee korduvalt ETL-i tegevust ja sportlaste osavõtu küsimust võistlustest Nõukogude Liidu sportlastega.

1929.a. jaanuaris, kui toimus järjekordne ETL-i kongress, valiti juhatuse koosseisu A.Antson (esimees), E.Teras (sekretär), L.Johanson (haridusminister), A. Luhaäär, Naarits, Saving ja Sontak Tallinnast, Hunt Pärnust ning Köhler Tartust.¹⁾

ETL-i juhatuse selles koosseisus olid esotsas liidu esimehe A.Antsoniga siiski ülekaalus vasakpoolsed, kes pooldasid spordisidemete laiendamist ka nõukogude sportlastega. Nii saidki teoks tulemusrikkad võistlusreisid Nõukogude Liitu.

Nüüd aga võttis Eesti Sotsialistliku Töölispartei juhtkond ette otsustava rünnaku ETL-i senise tegevuse vastu. 12. juunil 1928.a. arutati selle partei Keskkomitees Eesti Töölisspordi Liidu kavatsust saata oma jalgpalli meeskond võistlema Moskvasse ilma Luzerni Spordiinternatsionaali vastava loata. ETL-i esimees A.Antson kaitses siin oma seisukohti, kuid vaatamata sellele võeti vastu otsus, mis keelas võistkonda ilma internatsionaali loata välja saata.²⁾ Eesti Töölisspordi Liit jättis seepeale küll võistkonna ametlikult välja saatmata, kuid kuna juba olid ettevalmistused sõiduks tehtud, võimaldas meeskonnal

1) "Rahva Sõna" nr. 113, 22. mail 1929.a.

2) EKPA, fond 137, nim. 1, s.-ü. 151 l. 70

Tallinna Töölisspordi Ühingu
võrkpallinaiskond.

siiski n.ö. omal käel Moskvas võistelda. Formaalselt diskvalifitseeriti võistkonda hiljem selle eest kolmeks kuuks. Nüüd tegi sotside partei Keskkomitee oma liikmetele A.Oinasele ja K. Virmale ülesandeks võtta osa töölisspordi liidu juhatuse koosolekutest ja püüda seal läbi viia "selgemat joont ja vahekor-
da Moskva kommunistliku spordiorganisatsiooniga.¹⁾

See sotside reeturlik poliitika ei andnud aga soovitud tulemusi ja nii võeti N.Andreseni kirjaliku teate alusel 23. augustil 1929.a. uuesti päevakorda

1) EKPA, fond 137, nim. 1. s.-ü. 151, l. 72

töölisspordi liidu tegevuse küsimus. Märgiti, et "Eesti Töölisspordi Liitu võidakse heita välja Rahvusvahelisest Töölisspordi Internatsionaalist.¹⁾ ja ta võib üle minna kommunistide poole." Otsustatakse, et ESTP liikmed peavad kaitsema tingimusteta sotside partei Keskkomitee seisukohti.²⁾ Kaks nädalat hiljem 5. septembril 1929.a. aga arutatakse jälle sama küsimust. "E. Joonas juhib Keskkomitee tähelepanu sellele, et Töölisspordi Liidus üleaisalöömine kestab edasi. Nii sõidavad töölissportlased jälle võistleva Moskvasse, kuigi neil selleks Töölisspordi Internatsionaali nõusolek puudub... Peale lubamatute võistluste tehakse töölissportlaste hulgas kihutustööd Internatsionaalist väljaastumise kasuks ja seletatakse nagu oleks Internatsionaali astumine üldse väärsamm ja kahjulik töölissportlastele... Internatsionaalist lahku lüües sattus aga Töölisspordi Liit paratamatult Vaksali puiestee kamba mõju alla..." E. Joonas soovitab A. Antsoni ja tema pooldajad Eesti Töölisspordi Liidu eesotsast kõrvaldada ning kiires korras kokku kutsuda Liidu kongress. ESTP Keskkomitee koosolek otsustas kohustada sotside partei liikmeid, kes kuuluvad Töölisspordi Liitu "...viima viie päeva jooksul läbi puhastustöö Eesti Töölisspordi Liidus..." Ühtlasi kokustati neid hääletama ETL-i juhatusse sotside E. Joonase

1) Mõeldakse Luzerni Töölisspordi Internatsionaali

2) EKPA, fond 137, nim. 1, s.-ü. 151, l. 73

ja Klesmenti juurdekoopteerimise poolt.¹⁾

Kasutades ära suure osa ETL-i juhatuse liikmete eemalviibimist, kes olid sõitnud koos töölisspordiliidu kergejõustikuvöistkonnaga Moskvasse rahvusvahelistele võistlustele, kutsuti kiires korras 9. septembril kokku Eesti Töölisspordi Liidu Tallinna jäänud liikmed. Ähvardustega, kus lubati isegi vallandada sotside partei kaasabil muretsetud töökohadelt, sunniti kolme juhatuse liiget alla kirjutama otsusele senise ETL-i esimehe A. Antsoni ja aseesimehe A. Luhaääre väljaheitmise kohta liidust, kuna nad olevat korduvalt rikkunud liidu distsipliini nõudeid.²⁾ Tuleb märkida, et juba ETL-i juhatuse niisugune kokkukutsumine oli ebaseaduslik, kuna põhikirja järgi oli juhatuse koosolek otsusevõimeline ainult esimehe või aseesimehe kohalolekul. Kaks päeva hiljem sunniti samasugust otsust oma ühingust A. Antsoni väljaheitmise kohta vastu võtma Tallinna Töölisspordi Ühingu juhatust.³⁾

Samas võttis Eesti Töölisspordi Ühingu juhatuse sotside liidrite survele vastu veel otsuse ETL-i kongressi kokku kutsumiseks 20. oktoobriks 1929. a., mis pidi kinnitama vastuvõetud otsused.

1) EKPA, fond. 137, nim. 1, s.-ü. 151, l. 75-76

2) "Vaba Maa" nr. 303, 29. dets. 1931. a.

"Rahva Sõna" nr. 207, 11. sept. 1929. a.

3) "Rahva Sõna" nr. 203, 13. sept. 1929. a.

Tundes õigustatud kartust, et töölissportlaste hulgas ei mõista vastuvõetud otsuse põhjusi ja suhtuvad neisse pahameelega, tehti kõik, et leida formaalseid süüdistusi ETL-i senise juhtkonna vastu. Sel eesmärgil hakati A. Antsoni ja A. Luhaäärt süüdistama ETL-i töö laostamises ja pankrotti viimises. Tegelikult oli liidu tegevus selle ajani sammunud ainult töusuteed, ka liidul olevad võlasummad olid mitte eriti suured. Samal ajal oli aga üks sotside partei liidritest soovitanud 1929. a. suvel toimunud rahvusvahelise võistluse puhul korraldada suurejoonelise banketi ja muretseda selleks mitu kasti veini ja viina. Liidu juhatuse liikmed, keda hiljem hakati süüdistama liidu pankrotti viimises, vaidlesid aga niisuguse ettepaneku vastu. ETL ei võinud teha sääraseid kulutusi, eelkõige oli vaja muretseda oma tegevuseks spordiabinõusid. See tegelane aga oli hiljem nende hulgas, kes innukalt süüdistas ETL-i juhatuse liikmeid üleliigsete kulutuste tegemises.¹⁾

1929. a. sügisel Nõukogude Liitu toimunud töölissportlaste võistlusreisist osavõtja Konstantin Vitsut²⁾ jutustab, et ETL-i juhatuse liikmeteks, kes tookord olid nõukogude sportlastega spordisidemete arendamise tulisteks pooldajateks olid peale Aleksander Antsoni veel kirjanik Rudolf Sirge ja töstja

1) "Vaba Maa" nr. 303, 21. detsembril 1931. a.

2) K. Vitsut töötab praegu KS "Dünamo" Vabariikliku Nõukogu aseesimehena

hiljem Berliini olümpiamängudel pronksmedalile tulnud Arnold Luhaäär. "Olin Narva-Jõesuus, kui tuli kutse sõita Nõukogude Liitu," märgib K.Vitsut. "Võtsin selle vastu suurima heameelega, ajasin korda vajalikud dokumendid, pakkisin kohvri ja olin aegsasti Narva jaamas. See oli minu esimene välisreis, aga mis kõige tähtsam, tee kulges nõukogudemaale. Kaasas oli ka R.Sirge ja A.Antson, kes mõlemad olid ka innukad tegevsporlased. Võistlesime Moskvas ja Leningradis, kus mina jooksin 5000 m, Antson 1500 m, kuna Sirge esines lühimaadel.

Suur oli aga meie üllatus, kui tagasisaabumisel meile teatati, et kõik "punasel Venemaal" käinud mehed on töölisspordiliidust välja visatud! Imelik, töölisorganisatsiooni esindajad käisid maailma esimeses tööliste riigis, kuid visati seejärel töölisorganisatsiooni ridadest välja! Niisugune oli sotside poliitika tegelikkuses. Kuna tegemist oli liidu paremate sportlastega, muudeti see otsus paar aastat hiljem ära, kuid ainult n.ö. reasportlaste suhtes. Juhtidele, s.t. neile, kes tookord hääletasid NSV Liitu sõidu poolt, jäid töölisspordiliidu ukсед endiselt suletuiks."2)

Sundinud ETL-i juhtkonnale peale endile meelepäraseid otsuseid, ei olnud sotside partei liidrid ikkagi veel veendunud oma võidus. Kolm päeva enne 20. oktoobriks 1929.a. kokkukutsutud Eesti Töölis-

1) K.Vitsuti mälestused, isiklikus kasutuses.

spordi Liidu kongressi, arutati ESTP Keskkomitee koosolekul veel kord töölisspordiliidu küsimust. Keskkomitee kiitis seni ettevõetud abinõud heaks ning kohustas kõiki sotside parteisse kuuluvaid töölisspordiorganisatsioonide esindajaid eelseisval kongressil saadikute-na hääletama A.Antsoni ja tema poolehoidjate väljaheitmise poolt distsipliini rikkumise pärast ning samuti ka Sotsialistlikku Töölisspordi Internatsionaali¹⁾ edasijäämise poolt. Teatati, et "... kes neile otsustele ei alistu, tulevad pärast parteist välja heita."²⁾

Eesti Töölisspordi Liidu kongressil kandis juhatuse sekretär Teras ette otsuse liidu liikmete väljaheitmise kohta. Tegelikult pooldas vähemalt kolm neljandikku töölisspordi liidu tolelaegsetest liikmetest A.Antsoniga ühiseid seisukohti, eitades teravalt töölisspordi liidu muutmist sotside partei poliitiliseks osakonnaks. Kongressile aga endist liidu esimeest ei lastud ning võeti talt igasugune võimalus oma seisukohti kaitsta. Ka mitmetele saadikutele, kellest kardeti, et nad ei ühine sotside partei Keskkomitee seisukohtadega, suleti tee kongressile. Kongressil osa saadikutest nõudis sõna andmist A.Antsonile. Mõnehäälise enamusega aga otsustati see küsimus eitavalt. Seejäral lahkus suur osa delegaatidest protesti märgiks niisuguse vägivalla vastu kongressilt.³⁾

1) Luzerni Spordiinternatsionaali V kongressil Prahast 1929.a. nimetati ta ümber Sotsialistlikuks Töölisspordi Internatsionaaliks.

2) EKPA, fond 137, nim.1, s.-ü. 151, l. 80

3) "Vaba Maa" nr. 303, 29. detsembril 1931.a.

Kuid sotside partei oli nüüd suutnud Eesti Töölisspordi Liidu juhtkonnas võtmepositsioonid endesse kätte haarata. ETL-i uueks esimeheks valiti E. Joonas, sekretäriks A. Offenbach ja juhatuse liikmeteks L. Johanson, Sontag, Terras, Bleier ja Schlessmann Tallinnast, Köhler Tartust ja Laulik Rakverest.¹⁾

Konflikt Eesti Töölisspordi Liidu juhatuse ühe osa liikmete, Eesti Sotsialistliku Töölispartei liidrite vahel ei olnud juhuslik. Selles kajastus konflikt sotside liidrite reeturliku poliitika ja töölismasside, antud juhul töölissportlaste hulkade meeleolu vahel. A. Antson, kes varem ise oli ESTP aktiivne liige, sotside partei häälekandja "Rahva Sõna" toimetuse liige, üks Tallinna Töölisspordi Ühingu ja Eesti Töölisspordi Liidu asutajaid, kõneles selle kohta: "Töötades sotsialistide peastaabis ja igapäev olles kokkupuutes partei juhtivate tegelastega, hakkasin üha teravamalt mõistma kuidas sotside teod erinevad nende ilusatest sõnadest. Pettumus järgnes pettumusele. Neid pettumusmeeleolusid jagasid minuga veel mitmed teised parteiliikmed, keda koos nimetati "kommunistliku kallakuga" pahempoolseteks.²⁾

Vaatamata põhjalikule ettevalmistamisele ei saanud sotside partei juhtkond siiski tunda täit rahuldust oma võidu üle ETL-i juhtkonna koosseisu muutmisel. Vaatamata ähvardustele ja surveabinõudele

1) "Rahva Sõna" nr. 441, 22. oktoobril 1929.a.

2) "Vaba Maa" nr. 303, 29. detsembril 1931.a.

leidus isegi õige mitmeid sotside partei liikmeid, kes oma liidrite töölisklassi ühtsusele reetlike seisukohtadega nõus ei olnud ja tegutsesid vaatamata kõigele neile vastu. Nii otsustati ESTP Keskkomitee järjekordsel koosolekul 24. oktoobri. 1929.a. "võtta arutusele mõnede partei liikmete parteist väljaheitmise küsimus, kes töölisspordi liidu kongressil kaldusid kõrvale Keskkomitee seisukohtadest." (Rimpel jt) ¹⁾

Niisugune sotside partei liidrite poolt töölissportlaste suhtes aetav poliitika tõukas loomulikult paljusid aktiivseid töölisnoori Eesti Töölisspordi Liidust eemale. Kuid kodanlikes spordiklubides valitsev natsionalistlik vaim ja ainult rekordspordi tagaõhutamine olid veelgi vastuvõtmatud töölisnoortele. Nii jäid töölisspordiühingud, vaatamata sellele, et koordineerivas keskusel, Eesti Töölisspordi Liidus, pääses võidule reformistlik suund, mida töölissportlaste hulkade enamus ei toetanud, kehtiva korraga rahulolematute noorte-sportlaste koondumiskohtadeks. See tagas töölisspordiühingute tegevuse edukuse ka edaspidi.

1929.aastal nägi päevavalgust ka ajakiri "Töölissportlane", kuid seda sai ilmuda vaid üks number. Selles analüüsitakse töölisspordiühingute tegevust ja võistlusi. Muu hulgas toob ajakiri ülevaate rahvusvahelistest töölisspordi kergejõustikuvõistlustest

1) EKPA, fond 137, nim. 1, s.-ü. 151, l. 81

Tallinnas, millest loeme, "Eesti Töölisspordi Liit korraldas Tallinnas 10. ja 11. augustil suured rahvusvahelised kergejõustiku võistlused. Need kujunesid suure rahvusvahelise psavõtjate hulga ja hiilgetagajärgede tõttu sportliseks suursündmuseks mitte ainult Eestis, vaid kogu Euroopas.

Võistlustest võtsid osa peale rohke arvu Eesti töölissportlaste kaheksa ilmakehast N. Venemaa ja kuus paremat Soome kergesportlast.

Võistlussaavutused kujunesid kauni ilma ja tugeva konkurentsi tõttu harukordselt kõrgeks. Seati koguni kolm uut töölisspordi ilmakehade rekordit, millistena jäi spordi ajalosse püsima : kaunikehalise venelase Djatskovi saavutus teivashüppes 3.85, soomlase Virtaneni tagajärg 100 m jooksus 10,7 ja N. Vene teatejooksu meeskonna tulemus rootsi teatejooksus 2.01,4" 1)

Ajakiri kõneles veel nõukogude sportlaste võistlemisest töölissportlastega Pärnus ja Narvas. Töölissportlaste enamik sammus revolutsiooniliselt meeletatud töölistaga ühte jalga. Et mitte täielikult kaotada oma mõju, olid reformistlikud juhid sunnitud sellega ka arvestama. Nii võtsid töölissportlased osa tööliste demonstratsioonidest, tööliste võitlusest oma olukorra parandamise eest. Töölissportlasi suunati osa võtma 1. mai meeleavaldustest jne.

1) "Töölissportlane" nr. 1, 1929.a.

Tähtsateks sündmusteks eesti tööliissportlastele kujunes ka osavõtt Viini tööliisspordi olümpiaast 1931.aastal. Sinna saadeti 31 tööliissportlastest koosnev esindus, kuhu kuulusid jalgpallimängijad, kergejõustiklased, maadlejad ja poksijad. Kuna raha rongisõiduks ei jätkunud, üüriti autobuss, mis tuli odavam. Nii sooritati ühtekokku 5100 km pikkune autobussireis(!). Olümpiaal küll eesti tööliissportlased tugevas konkurentsisis esikohtadele ei pääsenud, kuid tähelepanu äratasid siiski. See-eest osutusid edukamaks võistlused enne ja pärast olümpiat. Viini sõites prooviti võimeid Varssavis ja Krakovis. Hiljem ~~ega~~ sooritati 12-päevaline võistlusturnee Saksamaal. Võisteldi Planitzis, Geras, Schöningenis, Gostaris, Magdeburgis jm., kus meie maadlejad olid kõikjal võidukad. Eriti hästi esinesid R.Olle, A. Pohla, H.Jants jt.¹⁾

Rahvusvahelisi kohtumisi peale suurkohtumiste - olümpiate, viidi teiste maade sportlastega läbi veel jalgpallis, poksis, maadluses ja kergejõustikus. Võisteldi Läti, Soome, Saksamaa, Tšehhoslovakkia, Austria, Poola, Norra ja Rootsi tööliissportlastega.²⁾

1) K.Vitsuti mälestused, isiklikus kasutuses.

2) Kümme aastat Eesti Tööliisspordi Liitu, lk. 10

V P E A T Ü K K

Eesti tööliissportlased võitluses fašistliku diktatuuri vastu nõukogude korra taaskehtestamise eest.

1930-ndate aastate algul laienes tööliissportdiühingute tegevus üsna jõudsalt. Pidevalt laienes ka harrastatavate spordialade hulk. Esimesteks spordialadeks, millega hakati tegelema, olid jalgpall, kergejõustik, kuid peagi hakati tegelema võimlemise, poksi, maadluse, tõstmise, korvpalli, lauatenise, ujumise, söudmisega jne. Muidugi ei suudetud igas osakonnas tegeleda kõigi spordialadega. Nii kujuneski teatav spetsialiseerumine. Näiteks ujumist harrastati Sindis, Pärnus, Narva-Jõesuus, Narvas ja Tartus, suusasportlased koondusid peamiselt Narva ja Narva-Jõesuhu, tõstmist viljeldi Pärnus ja Narvas. Tallinnas olid eriti tunnustatud naisvõimlejad. Selle alaga tegeldi 1931.aastast alates. 1934.aastal esines ETL-i 12-liikmeline naisvõimlejate esindusrühm Soome Tööliisspordiliidu (TUL-i) suurte võimlemispidustustel Helsingis, kus oli koos üle 10000 võimleja üle kogu Soome. Eesti tööliissportlaste esinemine sai

üldise tunnustuse osaliseks ja siitpeale kujunesid naisvõimlejate külaskäigud Soome töölissportlaste juurde traditsioonilisteks.¹⁾

Tallinna Töölisspordi Ühingu ja töölisspordiühingu "Rünnak" poksijad.

Enamharrastatavateks ja edukamateks spordialadeks jäi ETL-is siiski jalgpall, poks ja maadlus. Nii oli liidul näiteks 1937.a. 7 jalgpallimeeskonda. Paljud osakonnad aga ei saanud jalgpalliga tegeleda just varustuse puudusel, kuna selle soetamine majandusliku kitsikuse tõttu osutus ülejõu käivaks.

1) Kümme aastat Eesti Töölisspordi Liitu, lk. 27

Kui 1937. aastal Eesti Töölisspordi Liidu 10. aastapäeva puhul tehti kokkuvõtteid tehtud tööst, siis oli peetud maavõistlusi: jalgpallis - Lätiga 8, Nõukogude Liiduga 1, Soomega 1, Saksamaaga 1, Austriaga 1, Norrraga 1 ja Poolaga 1 korral. Poksi alal oli selleks ajaks olnud rahvusvahelisi võistlusi nõukogude, poola, rootsi, saksa, läti ja soome sportlastega, ametlikke maavõistlusi oli peetud Läti töölissportlastega 3 ja soomlastega samuti 3 korral. Ka olid maadlejad võtnud korduvalt osa rahvusvahelistest võistlustest Soomes. Kergejõustikus oli peetud võistlusi Nõukogude Liidu ja Soome töölissportlastega nii Eestis kui ka võistlusreisidel.¹⁾

Nagu neist andmetest nähtub olid Eesti Töölisspordi Liidu rahvusvahelised sidemed õige laialdased. Kogu oma organiseerimistöös põhines ETL-i tegevus peamiselt oma ühiskondlike aktivistide kaadrile, kes aitasid spordiüritusi ettevalmistada ja läbi viia. Sporditegevuse juhtimiseks ja koordineerimiseks olid ETL-is loodud nn. sporditehnilised toimkonnad (mida tänapäeva spordiföderatsioonide taolist) - neid oli 10: jalgpallis, pallimängudes (võrk-, korv- ja pesapall ning lauatenнис), poksis, maadluses, tõstmises, kergejõustikus, veespordialadel (ujumises ja sõudmises), talispordialadel (uisutamise ja suusatamise), võimlemises ja males.²⁾

1) Kümme aastat Eesti Töölisspordi Liitu, lk. 27

2) Sealsamas, lk. 16

1937.aastaks oli ETL-i eksisteerimise aja jook-
sul liidust läbi käinud ja siin sportliku karastuse
saanud umbes 7600 liiget ja osakondi olnud umbes
viiekümne ümber. Vahepeal olid mitmedki liikmeid, kes
olid läinud üle kodanlikesse spordiseltsidesse ja
esines isegi juhtumeid, kus terved meeskonnad läksid
üle kodanlikku spordiliitu nagu näiteks Kopli Sparta
jalgpallimeeskond, Tasuja meeskond, Sindi Lodja Ühing
jt.¹⁾ 1937.aastal kuulus Eesti Töölisspordi Liitu
20 osakonda. Nii tegutsesid Tallinnas ETL-i osakonnad:
Tallinna Töölisspordi Ühing (TTÜ), "Hermes", "Rünnak",

Töölisspordiühingute "Rünnak", "Hermes"
ja TTÜ (Tallinna Töölisspordi Ühing)
võrkpallimängijad.

1) Kümme aastat Eesti Töölisspordi Liitu, lk. 11

"Tulevik", "Leek", "Tervis", Tartus "Sõprus" ja "Vi-
sadus", Narvas "Vasar" ja "Union", Pärnus "Pärnu
Töölisspordi Ühing", Viljandis "Võitlus, Tapal "Täht",
Narva-Jõesuus "Sparta", Vana-Karistes "Koit", Vasa-
lemmas "Herkules" jt. 1)

Kui kodanlus kehtestas Eestis 1934.a. fasistli-
ku diktatuuri, raskenesid töölisspordiorganisatsioo-
nide töötingimused jällegi. Kuid nii **hagü** kogu töötav
rahvas, ei leppinud sellega ka töölissportlased. Tol-
leaegne Tartu töölisspordiühingu esimees Elmar Mil-
lert 2) jutustab sellest: "Kui saime kuulda 1. mai
rongkäigu ärakeelamisest, otsustasime meie, töölis-
spordiühingu liikmed Johannes Pärss, Alfred Lõhmus,
Mihhail Sõstšikov ja mina, välja anda lendlehti. Val-
mistasime länoollõike, millega tegime plakateid, kus
oli kujutatud ahelaid purustava töölise figuur. Lend-
lehe tekstiks oli: "Tööline purustab kapitalismi ahe-
lad!" ja "1. mai on ja jääb tööliste pühaks!" " 3)

Tööliidsportlased astusid välja ka üha kasvava
rahvusvahelise fasismiohu vastu. Kirjanik ja spordi-
ajakirjanik, endine ETL-i esimees, kes ajakirjaniku-
na viibis 1936.a. Berliinis olümpiamängudel, kirjutas
sealt tagasisaabudes: "Võimas kellahelin 76 m kõrgu-
sest olümpiatornist kutsub kogu maailma noorsugu:
"Ich rufe die Jugend der Welt!" See on kutse sõpruse

1) Kümme aastat Eesti Töölisspordi Liitu, lk 16

2) Elmar Millest töötab praegu ALMAVÜ Tartu rajooni-
komitee esimehena

3) Elmar Millesti mälestused, isiklikus kasutuses

ja rahu pidustustele Berliini - rahutu Euroopa kõige rahutumasse keskusse.

Milline imelik, otse kurioosne saatuslikkus:

Berliin - kust on kõlanud kõige sagedamini vihkamisest ja vaenust nõretavaid hüüdsõnu, kust on kostnud juba terve rida aastaid ähvardavat möögatärinat ja militaristlikke meeleavaldusi, mis on ärevaks muutnud kogu Euroopa - korraldab nüüd kodus maailma noorsoole sõpruse ja rahu tähe all toimuva ning solitariteeti tähistava olümpiaadi! Millise iroonilise vastuolususe võib meisterdada elu ise!")

Kui Berliini olümpiamängudele sõitsid osavõtjadena kõigi kodanlike spordiliitude esindajad-võistlejad, siis olid ainult töölissportlased otsustavalt nendest olümpiamängudest osavõtmise ja natsliku propaganda vastu. Tallinna Töölisspordi Ühingu väljaandes kõneldi sel puhul: "On ilmselt selge, et Berliini olümpialt eemalejäämine oleks olnud suureks löögiks kõigi rahvuste vaenlasele - natsismile. Töölissport andis selle löögi ja võib seepärast õigusega öelda, et ta ka rahvusliku sõltumatuse huvides on andnud parema tõenduse kui "rahvuslik üldsport".²⁾ Kui Hispaanias püüdsid fašistid lämmatada vabariiki, siirdusid paljud eesti töölissportlased appi hispaania vabadusvõitlejatele. Neist langesis selles võitluses

1) A. Antson, Berliini olümpiamängud, lk.

2) Tallinna Töölisspordi Ühingu 1926 - 1936, lk. 14

J.Klammer Tallinna "Rünnakust", B.Konstantjuk Tartu "Söprusest", endine Pärnu Töölisspordi Ühingu esimees Augustin Päärson jt.¹⁾

Tartu töölisspordiühingu "Söprus" juhatus:
H.Enno, J.Rätsep, E.Millert (esimees)
ja A. Kajak.

Rahvusvahelises töölisspordiliikumises toimus sel ajal kahe eksisteeriva spordiinternatsionaali lähenemine. Fašismi pealetungi tõttu olid reformistlikud töölisspordiliidud purustatud Saksamaal, Austrias ja Lätis, Sotsialistlikku Töölisspordi Internatsionaali kuulunud sportlaste arv aga vähenenud mitmekordselt. See sundis internatsionaali reformistlikke liidreid otsima kontakti Punase Spordi

1) Kümme aastat Eesti Töölisspordi Liitu lk.44
Rahvuslikud poksivõistlused 20.IV 1940.a., Pärnu
Töölisspordi Ühingu brošüür

Internatsionaaliga.

11. - 15. augustini 1934.a. toimus Pariisis mõlema internatsionaali ühise üritusena töölissportlaste antifašistlik kokkutulek. Pariisi kokkutulek pani aluse kõigi töölisspordiorganisatsioonide ja kodanlike spordiliitude eesrindlike sportlaste antifašistliku ühisrinde tekkimisele.¹⁾

Töölisspordiliikumise ühtsuse edasiarenemise eredaks tõendiks oli Antverpeni töölisspordi olümpiaad 1937.aastal. Sellest võtsid juba osa Inglismaa, Belgia, Taani, Hollandi, Hispaania, Norra, USA, Prantsusmaa, Soome, Šveitsi ja teiste maade ühtsete rahvuslike töölisspordiorganisatsioonide delegatsioonid. Sellest olümpiaadist võttis osa NSV Liidu sportlaste esindus. Kuigi Eesti Töölisspordi Liidus oli ka arutusel oma esindajate saatmine Antverpeni olümpiaadile, jäi see liidu majanduslike raskuste tõttu ära.

Seoses organisatsioonilise ühtsuse saavutamise ja töölisspordiliitude tugevnemisega kapitalistlikes riikides, langes ära kahe eraldi tegutseva internatsionaali täitevkomitee eksisteerimise vajadus. Vastastikuse kokkuleppel saadeti nad laiali.²⁾

Ühtsuse saavutamine rahvusvahelises töölisspordiliikumises vähendas parempoolsete sotsialistide

1) История физической культуры, lk. 127

2) Sealsamas, lk. 130

mõju ka Eesti töölisspordiseltsides. Mitmed ühingud nagu "Rünnak" Tallinnas, "Võitlus" Viljandis ja teised said otseselt revolutsiooniliselt meelestatud töölisnoorte organisatsioonideks. 1936.a. kui kodanlikust vanglast vabanesid mitmed pörandaaluse Eesti-maa Kommunistliku Partei liikmed, hakkasid nad tugevdama parteikollektiive ja laiendama sidemeid töörahva hulkadega. 1936 - 1937.aastal kujunes kommunistidel juba võrdlemisi tihe kontakt pahempoolsete sotsialistidega ja noorsotsialistidega. Nii astus vanglast vabanenud EKP liige Dimitri Kuzmin töölisspordiselti "Rünnak" liikmeks, kommunistliku partei juhtnõore täitsid töölisspordiühingute aktivistid Aksel Himma, Artur Brenner jt.¹⁾

Kui D.Kuzmin 1938.a. saadeti Tallinnast välja Viljandisse, siis suunas ta ka siin kohalike töölissportlaste tegevust. Tallinnast käis Viljandis noortöölistele poksi õpetamas Aksel Himma. Viljandis võttis töölisspordiühingu "Võitlus" tööst osa terve hulk noortöölisi.

Oma tegevuspäevil seadis "Võitlus" enda ette ülesande kasvatada töölisnoori nii füüsiliselt kui ka vaimselt ustavateks võitlejateks tööliklassi huvide eest. Peamisteks spordialadeks, millega tegeleti oli pokk, maadlus ja tõstmine. Tütarlapsed aga tegelesid kunstilise võimlemisega.²⁾

1) O.Kuzmini mälestused, "Saabus päev", lk. 88-89

2) F.Reiteli mälestused, "Saabus päev", lk. 344

Ühingu esimeheks oli Arvi Reitel, kes hiljem 1940.aastal oli Viljandis kommunistlike noorte organiseerimiskomitee esimeheks. Ka teised "Võitluse" aktivistid - Feliks Reitel, Ilmar Rüütel, Ferdinand Silm, Albert Oolep, Ilmar Leeman, Hans Söber, Aleksander Tuhk jt. - tegid nõukogude võimu taaskehtetamisel Eestis ära suure ja tähtsa töö kommunistlike noorte organiseerimisel Viljandi linna ja maakonna käitistes, koolides ja külades. Ilmar Rüütel langes hiljem Viljandi hävituspataljoni ridades võideldes Põltsamaa lahingus. Ferdinand Silm, kes 1940/41.a. oli ELKNÜ Viljandi maakonnakomitee sekretär, mõrvati bandiitide poolt Võisiku vallas, kuhu teda sõjapäeval saadeti parteikomitee volinikuna. Hans Söber, kellest 1941.aastal sai ELKNÜ Viljandi maakonnakomitee esimene sekretär, areteeriti fasistide poolt 1941.a. sügisel Vastsemõisa vallas, kus ta ennast varjas. Ta hukati hitlerlaste poolt. Isamaasõja rasketel aastatel langesid veel "Võitluse" aktivistidest Ilmar Leeman, Albert Oolep ja Arnold Tuhk.¹⁾

1940.a. võtsid töölissportlased kõikjal aktiivselt osa proletariaadi väljaastumistest ja uue korra ülesehitamisest. Tallinnas olid töölissportlased, eelkõige just "Rünnakust", selleks aktivistide tuumikuks, kes eesotsas Oskar Pärnaga moodus-

1) D.Kuzmini mälestused, "Saabus Päev", lk.91-92

tasid uue rahvavõimu korrapidamise ja valvõuksused, millistest hiljem kujunesid välja Rahva Omakaitse (RO) rühmad.⁴⁾

Juunipäevil said Tallinna Töölisvõimla Pärnu mnt. 41 (praegune VSÜ "Kalevi" võimla) kogu liikumise juhtiva keskuse asukohaks. Siin toimusid töötajate esindajate koosolekud, valmistati loosungeid ja lippe. Siit anti üleskutse vabrikutesse ja tehastesse tulla tänavatele demokraatlike nõudmistega. Ja töötajate õiglast võitlust kroonis võit!

1) O.Sepre mälestused, "Saabus päev", lk.111

K O K K U V Ö T E

Eesti töölissportlaste visa tegutsemine kodanliku diktatuuri ahistavates tingimustes, revolutsiooniliste töölissportlaste võitlus õiglase ühiskonnakorra kehtestamise eest - see on tänapäeva noorsoole julguse, mehisuse ja visaduse eeskujuks.

Eestimaa Kommunistlik Partei, kes oli küll surutud sügavale pöranda alla, juhtis ja kasvatas rahvast oma legaalsete organisatsioonide kaudu revolutsioonilises võitluses. Üheks kindlamaks tugipunktiks partei poliitika rahva hulka viimisel olidki kodanliku perioodi töölisspordiühingud.

On ju eesti töölisspordiliikumine lahutamatult seotud niisuguste revolutsioonilisest tööliikumisest osavõtnute nimedega nagu Hendrik Allik, Hans Heidemann, Jaan Kreuks, Paul Keerdo, Boriss Kumm, Dimitri Kuzmin, Olga Lauristin, Rudolf Pälson, Aleksander Resev, Neeme Ruus, Voldemar Sassi, Oskar Sepre, Arnold Veimer jt., kes kõik on töölisspordiseltside liikmetena andnud oma panuse ka selle revolutsioonilise noorsooliikumise haru edendamiseks.

Kogu töölisspordiühingute töö ja tegevus oli lahutamatult seotud partei lähima abilise ja võitlusreservi - Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu tööga. Paljud aktiivsed töölissportlased olid samal ajal ka kommunistliku noorsooühingu liikmed. Põrandaaluse töö konspiratsiooninõuete tõttu jäi küll nii mõnigi noor formaalselt eemale põrandaaluse kommunistliku noorsooühingu ridadest. Kuna aga töölisspordiseltsidesse kuuluvate noorte enamiku hulgas aga valitses selgelt väljendatud revolutsiooniline meeleolu, siis võib julgelt öelda, et enamus töölissportlastest olid oma maailmavaatelt ka kommunistlikud noored.

KASUTATUD ALLIKATE JA KIRJANDUSE LOETELU

I Arhiivimaterjalid

1. EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi Partei-
arhiiv

- Fond 23, nim 1, s.-ü. 7
- Fond 24, nim. 22, s.-ü. 313
- Fond 24, nim. 24-1, s.-ü. 272
- Fond 24, nim.46, s.-ü. 773 ja 796
- Fond 137, nim. 1, s.-ü. 151
- Fond 4811, nim. 1, s.-ü. 2
- Fond 4816, nim. 1, s.-ü. 7
- Fond 4818, nim. 1, s.-ü. 1

Käsikirjafond, mälestusõhtu protokoll 18. aprillist
1950.a.

Käsikirjafond, V.Grebnevi,
H.Kangeri,
F.Kauri,
V.Raeksoni,
A.Lepa mälestused

2. Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku
Ülesehitustöö Riiklik Keskarhiiv

- Fond 949, nim.2, s.-ü. 147
- Fond 1753, nim. 2, s.-ü. 2
- Fond 1755, nim. 1, s.-ü. 1 ja 2
- Fond 1777, nim.1, s.-ü. 1 ja 3
- Fond 1778, nim. 1, s.-ü. 1
- Fond 1780, nim. 1, s.-ü. 1 ja 2
- Fond 1780, nim. 2, s.-ü. 3

II Ajakirjandus

- "Noor Tööline", ajakiri, Tallinna, 1922 - 1923.
- "Kommunist", ajaleht, Tallinn, 1922.
- "Punane Täht", ajaleht, Tallinn, 1922.

- "Noored Kommunaarid", ajakiri, Leningrad, 1922.
"Tööraha Hääl", ajaleht, Tallinn, 1923.
"Töö Lipp", ajaleht, Tallinn, 1923.
"Meie Noor Tööline", ajakiri, Tallinn, 1923.
"Meie Leht", ajaleht, Tallinn, 1924.
"Päevaleht", ajaleht, Tallinn, 1925-1927.
"Tööraha Kiir", ajaleht, Tallinn, 1928.
"Rünnak", ajakiri, Tallinn, 1928.
"Rahva Sõna", ajaleht, Tallinn, 1929.
"Töölissportlane", ajakiri, Tallinn, 1929.
"Pravda", ajaleht, Moskva, 1930.
"Vaba Maa", ajaleht, Tallinn, 1931.
"Edasi", ajaleht, Tartu, 1964.

III Kirjandus ja uurimisteosed

- Antson, A. ja Sirge, R. Tänapäeva Venemaa, Tallinn 1930.
Antson, A. Berliini olümpiamängud, Tallinn, 1937.
Karastumine, Tallinn, 1958.
Kuuli, O., Ühise võitluslipu alla, Tallinn, 1961.
Kümme aastat Eesti Töölisspordi Liitu, Tallinn, 1938.
Lebbin, A., EKP võitluses töörahva ühisrinde eest, Tallinn, 1961.
Liebman, A., Eestimaa Kommunistliku Partei loomise ajalugu, Tallinn, 1960.
Liebman, A., Eestimaa Kommunistlik Partei sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail, Tallinn, 1961.
Rahvuslikud poksivõistlused 20. IV 1940.a., Pärnu, 1940.
Saabus päev, Tallinn, 1960.
Sunila, A., 1924.a. 1. detsembri ülestõus, Tallinn, 1959.
Sunila, A., Eesti proletariaadi relvastatud ülestõus 1. detsembril 1924.a., Tallinn, 1961.
Sunila, A., Kodanliku "demokraatia" ja "vabaduse" sildi all, Tallinn, 1961.

Tallinna Töölisspordi Ühing 1926-1936, Tallinn, 1936.

Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost I,
Tallinn, 1961.

Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost II,
Tallinn, 1963.

История физической культуры, Москва, 1964.

IV Isiklikud mälestused

F.Kaur

E.Krisk

R.Lage

A.Lõhmus

E.Millert

A.Taev

K.Vitsut

S I S U K O R D

Sissejuhatus	lk. 3
I peatükk	
Esimesed revolutsioonilised töölisspordi- ühingud ja nende tegevus	lk. 6
II peatükk	
Revolutsioonilised töölisspordiseltsid "Herkules" ja "Spartakus". Töölisspordiorga- nisatsioonide I kongress	lk. 20
III peatükk	
Töölissportlased võitluses proletariaa- di diktatuuri eest. 1. detsembri 1924.a. relvastatud ülestõus	lk. 52
IV peatükk	
Uute töölisspordiorganisatsioonide tek- kimine ja areng 20-ndate aastate lõpul ja 30-ndate aastate algul	lk. 73
V peatükk	
Eesti töölissportlased võitluses fasist- liku diktatuuri vastu nõukogude korra taas- kehtestamise eest	lk. 100
Kokkuvõte	lk. 101
Kasutatud allikate ja kirjanduse loe- telu	lk. 113